

СРПСКА БИБЛИОГРАФИЈА

Ете је казао: „Волијем неправду него неред!“ И ове ријечи згодно карактеришу њемачку уредност, срећеност па чак и педантерију у свему. Нека туђ геније изнесе какву нову истину науке, први су Нијемци који ће је дотурати, усавршити, у систему раздијелити, — уредити.

Србин би опет волио и неправду него ред! И ово је карактеристика српског народа. Једна његова јака особина, то је неред. И она се огледа у свему па и у књижевности.

Нећу да говорим о неуредности спољашње израде српске књиге, о неукусним и неједнаким форматима њеним, о штампарским погрешкама и неуредном изласку појединих листова и књига, — о том по том.* Какви смо, такви смо, наши смо! Имамо једну неуређену, неукусну, разбацану

хрпу књига, која је представник српске књижевности, онакве, каква је. И том је јаду тешко од једном помоћи. Све спалити па све у новом издању издати, то је не могуће. Али једно је могуће, а то је да знамо *шта и каквих* све књига имамо у тој хрпи наше књижевне сиротиње.

Ми немамо ни најпримитивнијег инвентара овог нашег малог умног блага. Ми не знамо шта у својој рођеној кућици имамо. Туђе књижевности, то су поплаве силних издања, и у тој поплави не прође ни једна капљица неопажена, необјављена и неуведена у онај велики зборник свију издања те књижевности, у — *библиографију*.

Већина наших књижара, то нису стручњаци, то нису књижари, то су бакали. Мјесто да се интересују за сваку новину, да комплетују своја стоваришта, да се натичу што потпунијим и савршенијим каталозима

* Издавачка Књижарница Пахера и Кисића у Мостару са својим збиља укуским и елегантним издањима чини частан изузетак. *Писац.*

књига, они често враћају нова издања њиховим накладницама ни не отворивши пошиљке.* Од таквих књижара немамо се чему надати. Нити имају спреме за ијоле критичко издање библиографије, нити воље и смисла бар за потпун и ваљан списак оних књига које су растурене по њиховим књижарама.

Њима мора неко други притећи у помоћ и утурити им таку књигу у руке — то су наше књижевне корпорације.

Ту је Српска Краљевска Академија у Биограду; Српска Матица у Новом Саду; и Српска Књижевна Задруга у Биограду. Од њих троје нека договорно прими овај часни задатак на себе било Академија, било Матица а било Задруга, те да почетком 1900 године добијемо једну потпуну *Српску Библиографију* свију досадањих издања и рукописа са тачним напоменама: има ли их у промету; у кога се поједини егземплари налазе, ако их је нестало по књижарама и — да ли су сасвим исчезли са лица земље.

Овај огромни посао нашао би вољних сарадника дакле код књижевних корпорација свију јавних и приватних библиотека, код уредништава књижевних, политичких и стручних листова и најпослије код свију искрених пријатеља српске књиге.

Материјал, који би могао донекле послужити за грађу овом заиста мучном али тако важном раду послужили би: разни списци библиотеке штампани и нештампани,**

* Једни бољи каталог пружио нам је скоро Српска Краљевска Дворска Књижара Мите Стајића у Биограду, ал и то је један непотпун списак ли његова стоваришта.

** Од штампаних: Матичин Списак; списак Карловачке и Новосадске гимназијске библиотеке и други нештампани.

књижарски каталози* библиографије** и биљешке појединих листова.

Но како је наша и старија и новија књижевност развијала се већином не засебним издањима него највише по разним часописима, алманасима и у опће листовима, то би *Српска библиографија* била тачна и одговорила потпуно свом задатку тек онда, кад би нам изнијела и то, шта се све штампало у тим алманасима, летописима, часописима и у опће листовима.

Која би вајда била набројати стотину свезака *Ошацибине*, *Летописа* или ма ког било листа, а не знати шта има у њима.

Томе би морали притећи у помоћ данашњи књижевни листови договорно, те било у додатцима, било у Кроници донијети садржаје свију досадањих течајева свога листа и оних, који данас више не излазе.*** Као готов материјал за овај рад напомињемо: *Преглед садржине деведесет књига „Гласника Српског Ученог Друштва“*, од 1841—1891 године, саставио Јован Бошковић; *Садржај свију Летописа* од 1—184 књиге, уређен по писцима и по струкама и *Каталог српских књига* за 1899 годину Српске Краљ. Дворске Књижаре Мите Стајића у Биограду.

Колико би ово добро дошло српским књижевницима не да се лако одмјерити. То би био путевођа гдје да појединац потражи себи потребне грађе за своје радове, по чему да се оријентише, е да ли је што преве-

* Каталози: Стајићев, Поповићев, Јовановићев, Радаков и други старији и нови.

** Српска библиографија од Ст. Новаковића 1869.

*** Уредништво *Зоре* отпочеће што прије ову мисију да врши, све ако се на овај чланак позвани и не одазову, и не учине расподјелу рада. Но надајући се одзиву овог прешног и важног предлога, она овим бројем престаје доносити рубрику: *Прегледа Листова*, која је донекле била у служби овог задатка. *Пр. уред.*

дено или није, те да не троши своје снаге као данас, кад поједини преводи доживљују по пет издања а други нису видјели ни једног, то би била ручна књига сваког књижевника, кондуктер на путу његова књижевна позива а осталим читаоцима неоцјењив компас камо да упре своје очи, да би задовољио своје умне захтјеве и нашао потребне интелектуалне хране.

Лате ли се уредништва српских листова овог посла те сваки донесе прво садржаје својих течајева, а дотле

се расподијели рад осталих сада престалих часописа, онда би у најкраћем времену пружили огроман материјал једној од оних трију књижевних корпорација, која прими на себе овај озбиљан рад, тако, да би *Српска библиографија* што прије и што угледније дочекала први дан блискога стољећа.*

Позвани реците своју!

Semper

* Молимо сва српска уредништва да овај чланак или отштапају или у изводу донесу у интересу саме ствари. — *Молба Ур.*

О Д Г О В О Р И

НА ПИТАЊА НАШЕГ УРЕДНИШТВА СРПСКИМ КЊИЖЕВНИЦИМА

1. Шта мислите о српској сувременој књижевности? — 2. Да ли се и који утјецај из страних литература осјећа у српској књижевности? — 3. Шта мислите о српској читалачкој публици? — 4. Шта мислите о српској критици, њеном данашњем утјецају и позиву? — 5. Шта мислите о Срп. Књижевном Конгресу? — 6. Шта мислите о српској популарној књижевности? — 7. Шта мислите о српској драми? — 8. Како судите о хумору у нашој књижевности? — 9. Шта мислите о дјечјој књижевности у нас Срба? — 10. Шта мислите о утјецају данашњих политичких прилика у Срба на развитак народне књижевности, особито белетристике?

Драги Дуцићу!

Зар да ти по реду одговарам на сва она питања, која ти онако олако постављаш, као да бајаги питаш: ко је створио првог човјека? или: ко је открио Америку?

А не видиш, болан, да би за исцрпан одговор на њих требало написати читаву књигу, и то књигу подијељену у онолико глава, колико си у својој цедуљици задао питања.

Да прекратим себи муку, а читаоцима досаду, ја ћу изабрати средњи пут, и некоје од твојих упита —

који су мање важни — напосто обићи, друге само додирнути, а на остале одговорити колико је могуће у краће, управ: сумарно.

1., *Шта мислиш — велиш — о сувременој српској књижевности?* — Право да кажем, не мислим много добро. — Мени у њој све изгледа некуд јадно, укочено, неженијално. Наши су старији пјесници сами себе преживјели, а млађи „избраници музâ“ не језде више на крилатом Пегазу, гледајући смјело у „јарко сунашце“, него су и они, малијем изузетком, филистарски узjahали на велосипед, па јуре по — главном друму. У символском језику то значи: побједа медиокритетâ. Данас је свакоме просто да се вози на бициклу и — вјера и бог — мало ко и остаје; данас може да буде пјесник и књижевник ко год хоће, и то и јесте узрок што се, у књижевном спорту, не разликују више бољи од горијех. У осталом, како би могло и бити друкчије? Ко се, од не-књи-

жевника, у нас интересује за књижевност? Које опште потребе српска књига данас подмирује, које ли друштвене тежње рефлектује? Ваљда није прећерано казати да смо ми, који се књигом бавимо, још једина публика, која јој вјерна остаје. Све је остало освојила политика. Српски новинари — огромном већином људи неспремни — говоре о нама . . . слежући раменима. Ми им, додуше, одвраћамо мило за драго, али, на крају крајева, тањи крај извлачимо опет ми.

2., *Шта мислим о српској читалачкој публици?* — Уз такову периодичну штампу, лако је увидјети какво расположење према литератури може да влада у српској читалачкој публици, каква ли утјецаја може да има на ту публику књижевна критика . . . у колико је уопште имаде, и у колико је она тој публици приступна.

3., *Шта мислим о Српској критици, њеном данашњем утјецају и позиву?* — Српска критика! Ја сам, драги Јово, о томе вајном предмету лани своју казао у овом истом листу, те бих овдје могао само да поновим стару јадиковку: спремнијех је критичара у нас врло мало. Но и неколицина, који то име заслужују, немају, може се казати, никаква утјецаја на књижевност и њену публику, јер њихов глас, ради наше етничке поцјепканости, ријетко када прелази границе њихова рођеног предјела. Па онда, ми немамо још књижевнога листа, који би по своме правцу и својијем сарадницима, важио као сигуран ауторитет у питањима критике и укуса; а политичке новине, то су тврђаве неприступне људима, који хоће да очувају неодвисност свога мишљења и који држе до лијепе форме у писању

(политички су новинари заклетни душмани граматике и стила, па, наравно, не трпе у својој кући опаснијех упоређења). О критици у Срба, као што видиш, мој Јово, не може дакле бити много говора.

4., *Да ли се, и који, утицај из страних литература осјећа у Српској књижевности?* — Ајдемо даље. На реду је питање: о утјецају странијех литература на српску књижевност.

Ех, овај би предмет требао кудикамо бољега проучења, а да се неком основаношћу о њему свој суд каже. Овако од ока, могло би се рећи, да су за пошљедњијех двадесет година имале видна утјецаја на наше белетристичне писце само двије струје из туђијех литература, а то је француски „натурализам“ са Золом и Мопасаном, и руски „хуманизам“ са Толстовим и Достојевским. О утјецају првога очито су трагови у Матавуља и Сремца, и у првој књизи приповједака Драгутина Илијћа; други је својом благотворном сугестијом прожео сав књижевни рад Лазе К. Лазаревића. Остале, нордичке литературе, које су у новије вријеме буниле и заводиле писце и публику у некијех народа средње и јужне Европе, прођоше, срећом, код нас Срба прилично напразно.

Биће, ваљда, било још појединих случаја индивидуалне сугестије, али се то у овај мах отимље мојој анализи. Једно бих ипак волио и сам знати: који су били непосредни узорни пјевања Војислављева, пошто изгледа, као да нео-класичне струје у пјесништву талијанском и енглеском, којима су на челу били Carducci и Swinburne, не имадоше никаква удјела у формацији естетичког идеала оплаканог српског пјесника. Каже се, истина, да су његови модели били

Руси, али који и у којој мјери? То нам још није казано.

5., *Шта мислим о Српском Литерарном Конгресу?* — 6., *Шта мислим о српској популарној књижевности?* — А сада, допусти ми да прескочим преко питања о српском књижевном конгресу и о срп. популарној књижевности, која спадају више у практичну страну литерарних задатака (немам за њихово претресање ни воље, ни вокације), те да се укратко зауставим на питању: „Шта мислите о српској драми?“

7., *Шта мислим о српској драми?* — Мислим да српску драму треба створити. Позориште — данас као јуче — треба, по општем мишљењу, да рефлектује живот друштвени и да приказује створове живе. Сад ми кажи, молим те, који је наш драматург остварио та два битна услова? Ако о том упиташ позоришне управе у Биограду и Новом Саду, оне ће ти упријети прстом у Млађега Диму, Судермана, Ибсена, Ђакозу и т. д. У осталом, српски позоришни писци треба још да се сагласе о једном питању, које је, на позорници, од велике важности: о јединству говора.

Кад се то на око узме, и онда оскудица једног општег културног центра, с чисто српскијем друштвеним животом, онда је лако увидјети, е ћемо ми још за дуго морати да чекамо српску драму, у којој би лица говорила језиком обичним и заједничким, а дјеловала као сви остали смртни људи што дјелују.

Јесам ли свршио?

8., *Шта мислим о хумору у нашој књижевности.* — Богами нијесам; ти хоћеш још да чујем моје мишљење и о српскоме хумору. Врло добро. Но, прије свега, дај да се сложимо о самој ријечи. Не знам добро, како се тај израз у нас схвата, али *humour*

у Енглеза (који су му дојако најбољи представници) значи нешто сасвим друго, него ли је српска пошалица (њемачки *Witz*, француска *raillerie*). Имати хумора значи, отприлике, *имати духа у осјећају*, или — као што је згодно казао један француски писац — „имати сјетан, ал' уједно и поетичан саосјећај о ништавилу свега и свачеса“. Осољене шале, више-мање, може да буде у свакога; али је истински хумор особина филозофа, који болним срцем посматра таштину људскијех напора, па их констатује са осмијехом на устима.

Еле, ако је о том хумору ријеч, онда га је, брате Јово, у српској књижевности мало истинскога. Најбољи је опет његов представник међу нама, рекао бих, био Чика Љуба Ненадовић, а посијао га је тамо амо по својој пјеванији, и ако мање густо, и Чика Јова Змај. Има погдјекоје зрнце хумора и у Милана Јовановића (у путописима), па чак и у приповијеткама Лазе Лазаровића. Напротив, нема ни трага од хумора у списима Стевана Сремца, који је, дај буди, у нас изашао на глас као хумориста. И, доиста, једно је сатира неспретних сеоских и паланачких прилика, а друго су утисци писца хумористе. Ко хоће да увиди какав је Сремац хумориста, нек узме и прочита пошљедње романе из мало-варошког живота од — Анатола Франса.

9., *Шта мислим о дечијој књижевности у нас Срба?* — И тиме сам, Јово мој, одговорио на твоја главна питања; јер није, ваљда, од потребе, да ти овдје говорим и о нашој дечијој књижевности: сви смо сложни да је то данас једино поље, гдје Срби могу да се мјере са осталијем народима, па да не буду по-

стидни. Нека је и за то, у првом реду, хвала пјеснику Змају!

10., *Шта мислим о утјецају данашњих политичких прилика у Срба на развитак народне књижевности, особито белетристике?* — Имао бих, на завршетку, да кажем своју и о утјецају данашњих политичких прилика на домаћу књижевност, али ти већ видиш, куд би ме то одвело.

Биће боље да ту тему оставимо за бољу прилику.

Као што видиш, ја сам ове одговоре удесио на свој начин. Нешто сам обишао, нешто тек натукнуо, а случајне празнине нека попуњују други — вјештији и доконији.

Ја сам своју казао, па ако у њој што узваља — „каз'ће се само“.

Здравствуј! Твој

Марко Цар

Са Мућег Парнаса

Ж Е Љ А

— Пушкин —

Жалосно теку дани моји, жалосно,
И сваки тренут дода неко ново зло.
Несрећна љубав мучи ме, мучи ме јавом, сном,
И прети неизвидом, грози лудилом.
Ал шутим, ниемо шутим, ко стиена ледена,
Ја само плачем, плач је моја утјега.
Душа ми, тужна душа, за сузе само зна,
Сузе су, горке сузе, моја наслада.
Не марим, нек истече живота пусти сан,
Нека ми једном сване последњи дан!
Што ме је клетвом било, нек ми је у срећи,
Нек, умрем, нека умрем, — али љубећи.

„Vienac“

Змај Јован Јовановић

ПРОЛЕТЊА ОЛУЈА

— ТЮТЧЕВЪ —

Волим када ветар дуне	Што их небом ветар нија
У почетку цветног маја,	. . . . Ал' је дивно погледати;
Гром пролетњи када груне,	Гором чарном поток хита,
Сине муња пуна сјаја.	Цвркут птица свуд се чује,
Кад се небом тресак ори,	Весела се ори клика,
И кишица блага роси,	И гром небом одјекује . . . .
Па по лишћу зашумори,	Чини ми се, као Хеба
И прах у вис ветар носи.	Да Зевсовог орла храни,
А кроз кишу сунце сија,	И да лије с плавог неба
И бисерне нити злати	Смејући се пехар сјајни.

Београд

Д. Ј. Димитријевић

ЗИМЊЕ СУНЦЕ

— К. Величков —

После много мрачних дана
Како светли љупко, мило,
Мелем лије преко рана
Сунце, што се дуго крило!

Преко неба ведра, плава, Осмејак се чудан вину; С тог осмејка срећа права На мом лицу брзо сину.	Сладак ли је балсам тајни! Дух пролећни душу грли, Буди много снова сјајни, Што бејаху изумрли.
С узбуђења уста ћуте; Не смем клети ни мрзети, Свету праштам ране љуте, Морам љубит' и живети.	Срце мир и љубав тражи, Мила струја груди креће, Машта духу крила снажи Те чаробном крају леће.

Београд

С бугарског

С. Д. Мијалковић

СМРТ У ЊИВИ

— Детлев фон Лилијенкрон —

У сред њиве, где се класје нија, Ратник лежи већ два пуна дана, И краде се трећа нојца тија — Он још лежи отворених рана.	Жеђ га мори, грозница га дави, Ропец иде из рањених груди... Сна последњег слика му се јави — Скрхан поглед небесима блуди;
--	--

Своје село он гледа на раду,
Коса звони преко родних њива...
Збогом, збогом... напустио наду,
Глава клону, да сан вечни снови.

Београд

М. П.

Т Р Е Н У Т Ц И

— Роберт Хамерли —

Њаткад дође часак зао: Гробном тишмом мучи доља; Занемео лахор, као Да га тишти љута боља;	Умукнуо поток мио, Уплашено цвеће ћути; А у душу јад се свио, Срце нешто страшно слуги:
---	--

Као да ће, сред тишине,
Грмнут небо муњом плахом,
Да се потрес земљом yine,
Груд последњим врисне дахом.

Београд

С. Д. Мијалковић

ЛЕГЕНДА О МРТВОМ ПСУ

— По Толстоју —

Једнога дана, кад је од пре толико лета
Господ по земљи иш'о.
На једном углу спази много скупљеног света,
И он је к њима приш'о.

Ступивши међ' њих виде псето цркнуто једно,
Које на земљи беше;
С презрењем сви гледаху мртво створење бедно
И већ га бацити хтеше.

„Ох, како ваздух кужи!“ — Тако је рек'о први
Гледећ' на псето јадно;
И с гнушањем други: „Ено, већ миле црви,
Погле, како је гадно! . . .“

Господ, са благим лицем, приђе још ближе њима.
На те изразе грубе,
Псето погледа и тад рече: „Гле, како има
Беле, к'о бисер зубе.“

„Ох, то је Господ! . . . Господ! . . .“ Сви викнуше тада, —
„Нек нам опрости свима,
Јер он је само, који добро уочи свагда,
И сажалења има.“

Београд

† Никола Богосављевић

ЗИМЊА НОЋ

— Ленау —

И.
Од мрза ваздух укочен стоји,
У њему мрзне мој уздах врели;
Снег тужно шкрипи испод ногу мојих,
Ја блудим даље куд' ми срце жели.

А свечан мир се надкрилио свуди,
Само месец бледи обасјава јеле,
Што погнуте стоје усљед силне студи,
Окићене ињем, као цуре беле.

Ах, у срце моје увуци се студи!
Нек' се једном следи у куцању своме,
Да тишина уђе и у моје груди
Као што је сада свуд' по пољу томе!

II.

Из густе и мрачне шуме урлик се вука хори,
Што виче из немог сна мирну и заспалу ноћ

И тражи од ње крви, јер страшна глад га мори,
Беснило у њему буди и грозну зверску моћ.

Преко дебелог снега ветрови јуре сада
И гуде песму своју, која ти душу леди;
А дрвље од мраза пуца, ломи се и пада —
Дижи се и ти, срце, у дивљој својој беди!

Пробуди мртваце своје из тешких мртвачких снова
И мрачне хордије редом бескрајне патње твоје,
Нек' ступе у коштац смело с хуком бесних ветрова,
По мрачној шуми што сада витлају игре своје!

Верихофен

Божа С. Николајевић

КАД ТЕ ЉУБИМ? ..

— по Лудвигу Јакобовском —

<p>Када нежно лице твоје Тихо гладе руке моје — Не вјеруј ми! И у твоје косе врране Кад бисерне сплећем гране — Ниси моја! Кунем ли се: твој лик да је Сунце, што ми путе сјаје — Насмији се!</p>	<p>Ал махнито са чезнућем Кад те стиснем срцу врућем; Кад с руменим уснам твојим Своје жедне усне спојим, Па небеса славим своја: Тад ми вјеруј, душо моја! Тад за тебе живот губим, Тад те љубим, тад те љубим!</p>
---	--

Мостар

Алекса Шантић

У ШУМИ

— Лудвик Бович —

<p>Сам се шетам кроз шуму; Птице мило цвркућу, Гране шуште као да О љубави шапућу.</p> <p>Сам се шетам кроз шуму; Цвеће мирис простире, Што к'о пољуб љубави У дно душе допире.</p>	<p>Сам се шетам кроз шуму; Бистар поток жубори, Док се песма, шум, мирис Све у санак не створи.</p> <p>И смрт што ми одавно У гроб хладни обори: Жар и срећу младости, Опет наћох у гори.</p>
---	---

Београд

С. Д. Мијалковић

НА ГОНДОЛИ

— Таса Миленковић —

I.

Мљеци се не дају лако описати. Њих треба видети.

Истина, сви путописи лепих цртају, дивно о њима причају, али сви они могу тек у бледим сликама да покажу ову лепу и јединствену варош на читавоме големоме шару. Све су велике и мале вароши једна другој мање више сличне. Само су Мљеци, лежећи безбедно на самим острвима и таласима морским — ориђинални . . . . Невеста сјајна мора зеленог — како вели Јакшић у својој „Јелисавети“ . . . . Песничка варош, коју су у својим песмама опевали сви светски песници до нашега — Његуша . . . . Варош, о којој још у строгом пансионату снева многа енглеска и немачка питомица, да ту, у своме Hochzeitsreise, проведе који дан из свога меденога месеца . . . .

Па онда Мљеци су још из старијих времена прилично уткани и у нашу историју. Мљетачко се богатство често помиње у нашим књигама. Мљетачки трговци још под Силним Душаном крстарили су по свима српским земљама. . . . Чувена венецијанска свила и платно још се и данас, као нека особена реткост, чува у понеким старим српским породицама . . . . .

II.

Али су још лепше — венецијанске вечери.

Чим се спусти сутон на кровове мљетачке, лепа месечева светлост распе се по мору, његова површина затрепери сребрњастим сјајем; а оно талијанско небо, о коме песници свију народа онако често певају,

засија некаквим особеним плаветилом; ваздух постане некако друкчији, свежији — онда настане час особитога живота.

Варош, која и живи махом ноћу, сва се заблиста у вештачкој светлости од хиљаде хиљада светлила.

Цео онај свет, и Мљечани и странци, којих увек има на хиљаде, крене се на — весеље.

На Марковој Пијаци, у баштама, хотелима, по свима кућама бруји само песма и свирка. Онамо војни концерат, талијанска музика, овамо мандолина, клавир, вијолина, флаута, дует, квартет, читав хор, младо старо, грофица и раденица, господин и слуга — све то оживи, пева и свира.

Није ни чудо — ви сте у Италији. А тамо је сваки Талијан — певач . . . . .

III.

Беше већ десети сахат ноћи, када се из оне грдне гунгуле и свакојакога шаренила на Марковој Пијаци, одвојих и одох на пристаниште мљетачко.

Али тамо наћох још веселији живот.

Хиљадама лампијона у хиљаду разних боја покрило на гондолама море. Све те разне боје трепере по површини морској и, мешају се са месечевим сјајем, дају некакву чаробну светлост, која се само помиње у оним источњачким причама . . . . .

Додајте томе још и онај лепи пол, који на ове крајеве испраћа сав богатији свет из Енглеске, Француске, Русије и Немачке; замислите да се све то измешало и весело сложило

са песмом и свирком — и, ето, то вам је живот, за којим онако жудно чезне дуждева принцеса усамљена на кршном Цетињу:

„Гондола на ме знам да не чека,
„Нит' море прска сјајном радошћу
„С весала бритких бисер сићани,
„Да ме на грудма свију милина,
„С песмама чилих гондолијера,
„Овако сетну тихо проводи . . . . .“

IV.

— Шјоре . . . . Meine Herren . . . .
гондола . . . . гондола . . . . зачу се
ваљда из стотину грла, када са женом,
уклонив се са променаде на Марковој
Пијаци, стадох на крај мљетачкога
кеја . . . . .

Што беше света на обали све то
поскака у лаке гондоле, и отисну се
на море.

Уђосмо и ми у најближи „мљетачки
фијакер“ и само рекох:

— Гранд — Каналом . . . . тихо,
. . . . лагано.

Гондолијер, климнув главом за
знак да је разумео, искочи на стра-
жњи, највиши крај гондоле, захвати
дугим, еластичним веслом — и лака
гондола, као оно стрела, полете по
мирној површини морској . . . . .

У Гранд — каналу, тој најлепшој
променади морској, ври живот пун
сјаја и шаренила . . . . Тамо и амо
пролећу на стотине гондола. На
свакој од њих светле лампијони
разних боја и украса. На многој се
чује песма и свирка. Другу прати
кикот и весеље, љубав и шапат . . . .
А у онима са застором не чује се
ни вика ни песма — у њима су
само љубавници, младенци — у
првоне, медуном месецу . . . . .

Три пута сам ходио у Мљетке,

али се никада на нагледах мљетачкога
весеља и живота . . . . .

Наша лака гондола крену десно
покрај цркве *Maria della Salute*, па
онда крај палата: Фоскарија, Гри-
манија, Пизанија и сијасет других,
чувених по своме старинскоме и
вештачкоме стилу и зидању. Докле
доспесмо до моста *Riјалта*, који је,
веле, коштао на милијуне динара, и
где је некада, у старо доба, био центар
мљетачке трговине. Како оно вели
Шекспиров Шјолок Антонију:

„Господару, много сте пута,
„Изгрдили на Риалту јавно,
„Због мог новца и мојих камата . . . . .“

Па онда, прошав испод моста, за-
пловисмо покрај палата: Тедеска,
Моста и т. д. док на један мах
чусмо издалека глас и српске песме.
Што ближе гондоли, гласови, праћени
шаркијом, беху све јаснији:

„Ашикује Хасо момче младо,
„Ашикује с Мејримом дјевојком,
„Опазише млади Сарајевци,
„Ухватише Хасу момче младо,
„Бацише га на дно у тамницу — —
— — — — —

Како се радосно изненадих и об-
радовах српскоме гласу и чак на
овоме крају.

— Добро вече! . . . . брате Србине,
викнух из моје гондоле . . . . .

— Добра ти вечер, побратиме
драги, одазва се јасан отпоздрав с
оне друге стране канала . . . . .

— Одакле си?

— Изсред Сарајева . . . . главом
Хасо Босанац . . . . .

— Гласно грло имаш . . . . Бог
те поживео . . . . .

— Ех . . . . тако побратиме про-
водим вечер . . . . Пјевам, те веселим
себе и дружину . . . . .

— Свакада, Бог дао, пјевао, никада не плакао.

Он настави:

„Хасан ага на граду сјеђаше,
„Вјерну љубу на крилу држаше,
„Вјерна љубо, вјера ти помогла,
„Што те питам, право да ми кажеш —
— — — — —

Хасова гондола мину наниже. Не стаде је у оној гомили и у ономе шаренилу морском, али његов јасан глас још надмашаше гласове талијанских певача и певачица . . . .

Никада ми српска песма не дође милија него тада — у туђини. Хтедох да је још слушам, па наредих гондолијеру да се вратимо.

Хитри веслач заокрену гондолу и убрза тананим веслом, али Хасу више не стигосмо. Беше, сигурно, далеко отпловио — изгубио се у оној вреви и метежу од гондола . . . .

Звуци српске песме испунише сво моје осећање. Занесен лепотом њеном ја понових гласно оне Змајеве златне речи:

„Где је бола, где је јада,
„ — Песма блажи.
„Где се клоне, где се пада.
„ — Песма снажи.
„Где утехе нема друге,
„ — Песма стиже;
„Јер у песми нема мржње,
„ — Љубав влада
„У песми је цветак вере,
„Мелем нада . . . . .“

V.

Наша гондола пловљаше даље. Где год погледасмо — прозори и балкони на палатама широм отворени. На њима мљетачка женскадија . . . . Оздо застале гондоле, а из њих, то овде то онде, извија се песма — серенада — лепој ћерци домаћиновој . . . . На балкону опет друге које палате сјаји сва у цвећу лепа певачица, те својом песмом одговара на поздраве певача доле . . . .

Цео свет тако раздраган. На пристаништу дими се већ Лојдова лађа спремна за полазак. И око ње врве сијасет гондола. И песма и свирка . . . . Тек овде гласови: *E viva l'Italia* — надмашују све остале . . . . Са Маркове Пијаце допиру звуци војне музике. У обрижњој башти на кеју ори се песма *Bella Venezia* . . . . Са обале чују се гласови: *Adio* . . . . *Adio* . . . . Капетан Србин, Дубровчанин, даје на трстанскоме броду знак за — полазак . . . . Точкови се већ крећу . . . . Сав онај путнички свет, и мушко и женско, испео се на кров брода. И Рус и Енглец, и Немац и Србин — све то маше: ко руком, ко капом, ко марамом . . . . Прашта се с лепом Венецијом . . . . На обали опет прекрила публика мљетачка . . . . Па маше и она и отпоздравља . . . . *Adio* . . . . *Adio* . . . . пролама ваздух, док се год велики брод не одмакне далеко . . . . да отплови у српске крајеве . . . .

Београд

З М А Ј

— Ђорђе Миловановић —

Давно је то било, ни мој се дјед не сјећа, већ само као прича прелази с кољена на кољено из усти материних.

У старо вријеме, кажу, живљео је негдје на једној коси планине Јастрепца, у граду Јастребу, силан жупан, по имену Овриња, са својом веома лијепом љубом, Дикосавом. Неболонни Перун штитио је њихов дом и земљу њихову плодио изобиља, а милоока Лада милила је њихова срца и замедљавала им часове лијепа и милосна живота.

Све је било лијепо, све је било красно у животу њихову. Само што нијесу имали од срца порода; а они су то тако јако жељели. —

Па, тако, једнога дана, изађе Овриња у лов на пропланке и врхове сивога Јастрепца.

Ходајући сам по гори и тражећи лова све до малијех заранака, не улови ништа. А стаза га нанесе на једно језеро, око којег је била цвјетна ливада и листовита шума.

Заморен, омив лице и напив се свјеже воде, зажеље се лаког, слатког сна. И изабрав једно гранато дрво прислони уз дебло лук и стријеле, а у поткрунљу разастре диван-кабаницу, опружи се по њој и даде се, да му миомирни вечерњи вјетрићи запахују руменикасте образе и јуначке груди кроз раздрљену доламу и снијезну кошуљу.

Тек што га бјеше ухватила засаница, а чу неки шум.

Кроз полуотворене трепавице запази како три лијепе дјевојке долећеше кроз лиснате хвоје високијех

дрва и падоше према њему води на обалу.

А бјеху особито љупке и дивне.

Младе, повисоке, танковите у струку, а њежне у покрету. Дуге, злаћане косе слободно су се, у ковржљавијем праменовима, спуштале низ снијезна плећа, млијечне груди и гроздасте дојке; а у блиједом, чисто као горски лијер бијелом лицу сјајиле су очи као звијезде пред поноћно доба.

Жупан се није мицао, но је ћутио, нијемо ћутио и у засаници сматрао како се Мјесец благо огледа у тихој, непомичној води, у језеру, кроз бијелу одјећу и прозрачно тијело лијепијех створова.

То бијаху виле.

Осмијевање је непрестано играло на уснама њиховијем. И оне најприје отпјеваше красну пјесму, па се посадише води на обалу, приметивши игру крупнијем зрнима пијеска. Бацајући зврчком лијепијех прстију шарено зрневље дуж замирене површине језерске, у ситним капима прштала је вода, те је према мјесечини засвјетљавала као пољски свитац.

Играјући се тако, једна од њих проговори:

— Да ли сте запамтиле, сестре, и да ли знате, да има већ пуних девет година откако се оженио жупан Овриња, господар овијех земаља, а нема од срца порода? Која би од нас знала којигод лијек лијепој госпођи?

Обје се виле згледнуше и не рекоше ни ријечи. А то рече прва:

— Да зна жупан, као ето што

ја знам, па да скупи доста дјевојака и да им да много сухог злата, да испреду жицу и да оплету танку мрежу; па да ту мрежу баци у ово језеро и да улови ону златну рибу крилатицу, што само обноћ дном језера плови; од ње да узме десно крило и да га да госпођи да поједе, а рибу опет да пусти у језеро, онда би се она осјетила матером.

То је све Овриња слушао и тувио.

И кад се виле након своје забаве узвише небу у сазвежђе и не примјетивши га, подиже се он и примаче се језеру, па се наднесе над њим и загледа се у дубину његову.

Вјетрићи су пиркали и распухивали му дугу, русу косу у мале праменове, озељењело дрвље градило је тиху, сутонасту сјен на расцвјетану траву и воду уз обалу, а Мјесец и сићане звијезде одсјајивали су у језеру, и чинили се, као пастир и бијело стадо на попашној утрини.

У дубини језера, с једног краја на други, пролијетао је један зрак силан и свијетао као муња. Жупан га је дуже сматрао, лице му се прели радощћу и доња му усница заигра милином; јер, бјеше запазио . . .

У самано праскозорје био је на вратницама свога града.

Цијелу ноћ проблјела је Дикосава чекајући га и бјеше се љуто забринула за војна свога.

Зар тако касно из лова, мили војно мој? — припита послите поздравног пољупца.

— Касно, љубо. Без јелена, без кошуте, без срне, без икоје звијери долазим ти овога пута. Перун је тако хтио. Али, мјесто тога доносим ти мио глас, доносим нам срећу.

И обгрлив руком своју љубу, исприча Овриња шта је видио и шта је чуо.

Сјутра рано огласи се у жупи и дјевојке се окупише у двору Оврињину, те од сухог злата испредоше жицу и исплетоше ситну мрежу.

Те кад би једнога вечера, жупан узе мрежу и оде на зелено у гори језеро, баци је и улови златну рибу крилатицу. Откиде јој десно крило, зави га у извезен јагдук, а рибу опет поврати у језеро.

И учини онако, како је чуо од виле, и госпођа се осјети матером.

Те кад прође извјесно вријеме, Дикосава роди.

И, гле чуда! то не бјеше дијете, но пламени Змај. А како угледа свијета, удари тресак по свему граду тако силно, да све живо попада на кољена; док, Змај се на мах вину небом кроза зрак.

У прво вријеме родитељима би жао на такав пород; али им срца пустише и Змај им омиље. Мати га је дојила и његовала и он је растао бујно и снажио се силно, ма из себе никаква гласа није пуштао. У сумрак узлијетао је планинским врховима и ту се забављао с вилама на њихову игришту, пред запрашје Зорино враћао се дома, те је преко цијела дана почивао тихо и умилно на материну крилу.

И откако је Змај угледао свијета у дому Оврињину, од тада у жупи настаде још поспјешније и срећније доба.

Перун је био још милостивији. Ниједна његова стријела није ужасом хујила над жупом, нити су вјетрови и олујине наносили штете. Змај је доводио росне облаке громовникове у згодна доба над поља и горе Оврињине, а гонио је и одводио плахе и тучне. Те је трава бујно расла за сочну попашу, жита су била као море, виногради су носили много,

стока се близнила, живина красно множила, а пјесма се кроз поља и дубраве разлијегала и разносила славу дома Оврињина.

*

У овој срећи бјеше прошло пет година.

Кад, једнога дана изви се на крилу своје матере пламени Змај и први пут проговори:

— Мати, вријеме је дошло и ја сам рад женити се. Већ, немојте ми тражити дјевојке, ја сам је сам нашао и вечерас ћу је довести. На Даници, на највишој кули нашега града, соба према рођају Сунчеву биће наша ложница и боравиште. Преко дана можеш улазити, мати, к нама у одају. Али, чим Вечерњача почне припремати пут Мјесецу, немој се на Даници видјети; тек кад му његова златорука сеја Зора почне да плете косе и двор да мете узићи к нама.

То рече Змај и живи пламен севну му из усти и ноздрва, затресе се двор и прозори се од себе отворише, те њега неста у сунчеву зраку.

Дикосава похита Оврињи и каза му све.

Храбри жупан најприје се задиви и занијем, по том пригрли своју љубу:

— Чудан нам је пород, љубо моја. Перун нека штити и даље дом и земљу нашу, а ми му жртву захвалности нећемо одрећи.

А кад би у самано вече и кад се Вечерњача указа, на један мах букну и запламтје се највиши вис планине Јастрепца уз силни, неболомни тресак. Послије поче да сијева, као оно кад се муње у бурној ноћи гоне, и поче да грми тако страшно, да се чињаше, као да гром грома хоће да надгрми. И у тај бли-

јесак, у тај сијев, у ту тутњаву падаху с неба вијенци, справљени од ситнијех звијезда.

Све живо у жупи бијаше будно, па задивљено и нијемо као станац у гори сматраше чудну прилику.

Она силна муња и грмљава трајаше неко вријеме, па тек поче да се губи; а онај пламен узе да се губи; а онај пламен узе да се скупља у један сјајан облак, у једну блиставу маглу. Па се ова магла изви у вихар и један дијел ње подухну граду Оврињину. И све од тога врха до куле Данице створи се у висини широка, млијечна стаза, урешена по крајевима сјајнијем звијездама, скићенијем у вијенце.

Муње ишчезоше, грмљавина преста, али сјајни вихар магле још сјајнији поста кад узе да се креће стазом према граду.

И сад тек поче тај вихар да указује задивљеном свијету шта у себи скрива: —

Напријед лагано летјело је јато снијежнијех голубова, а сваки од њих носио је у кљуну гранчицу зелене липе, препуну жутог, мирисног цвијета. За њима засопце узлијетало је крајевима стазе пуно љупке дјечице, златнијех коса и малијех, злаћанијех крила испод пазуха; дјеца с десне стране носила су по стручак босиљка, с лијеве по румену, тек из пупа развијену ружицу. Дјеца су махала тим цвијећем у рукама, те замирисавала пут војну и дјевојци, који су за њима наступали, држећи се њежно рукама.

Војно је био лијеп, прелијеп, красан, прекрасан. Висок у узрасту, добар у струку, поносит у ходу и дуге, русе косе пале по плећима, а лица лијепа, много лијепа. На њему одијело све у срми и у чистом злату,

па трепери и свјетлуца као драго камење.

А дјевојка и мила, и љупка и одвише лијепа. Висока као војно с којим напријед греде, у струку танковита, у грудима једра и заносна, а у лицу као бијела ружица. Коса златна низ плећа спуштена, па ју звјездице уресиле и укитиле као у прољеће оно ђурђевско небо. И у дугој, танкој, од злата одјећи креће напријед, а све блиста на њој: јер јој Сунце од себе вијенац на глави исплело, Мјесец је опасао, а звјезде накитиле.

Више њиховијех глава леће и лебди двоглави, бијели орао, па шири крила и кликће радосно. У канџама држи по стручак бијела крина, а на врату о тробојној врвци виси му штит, пао на грудима, с чудним знамењем.

За њима, пак, иде пуно дјевојака, много лијепијех и све у бијелом руху. Свака од њих има по неко знамење: једна носи гусле и гудало, једна лук и стријеле, једна зелену гранчицу, једна носи сребрну котарицу пуну свакојакијех плодова, једна златни срп и снопак пшенице, једна води о свиленој вези бијело јање, једна држи за вите рокове хитрога јелена...

А за њима свијем гони крилате коње неболомни Перун.

То се све свјечано кретало млијечном стазом у висини кули Даници Оврињина града.

Жупан је са својом љубом сматрао чудновату прилику.

Загрљивши се рукама ћутке су обоје гледали, а срца у грудима њиховијем опијала су се неким необичним миомиљем, миљем које кријепи, драга и застрахује.

Кад бјеше спровод таман згодно на догледу, погледа Овриња њежно

своју љубу и тихо јој прошапта:

— Видиш ли, љубо: да красна јунака!

Дикосава га јаче пригрли и још се боље загледа, па се на један мах хитро окрете жупану и за тијем занесе се жарким и радосним очима у његово лице:

— Оврињо! Вјерни војно мој: оно је твој лик, оно је твоја слика... оно је наш...

И пошљедња јој ријеч усахну на уснама.

А у тај мах сијевну, затутње и загрмље, и сјајна магла сакри све што бјеше да се види у висини.

Па се пови вихар сјајне магле и као муња брзо дохвати се куле Данице. И затресе се и заљуља се кула из темеља као оно кад олуј подухвати усамљени бор...

Не потраја дуго, а сјајне магле нестаде и све се смири.

Тихо је Мјесец пловио, звјезде су благо расипале зраке, а ноћни вјетрићи разносили су жубор лишћа и мирис планинскога цвијећа озго са Јастрепца...

*

Иза ове бурне, чудновате ноћи летјело је вријеме плахо и у срећи као и прије. И долом и гором, и у кућама и ван њих, и кудгод би се погледало, огледало се благостање и лијеп напредак.

Жупан и вјерна му љуба живљели су у задовољству, гледајући тако благ излив милости Перунове.

А Змај? —

Лебдио је и штитио земље Оврињине, као и старије, и боравио је на кули са својом невјестом, која бјеше лик и приличје бијеле голубице. С њом је узлијетао у слободу и сиве облаке, с њом је долијетао на танану кулу; с њом је у висини

претходио заноснијем одјелењима јуначке војске жупанове, с њом се милио матери својој на господском јој крилу. —

Како се јако Дикосава изненадила од чуда, кад је сјутрадан у праскозорје иза оне чудновате ноћи похитала и затекла се у кули Даници, па видјела у свиленој постељи Змаја, гдје спава на раширеном крилу красне голубице. Нека лака страва, смијешана заносним миљем, које је као оно тихилахор пропиривало кроз њезино тијело, бјеше је обузела при угледу те слике, која јој се чинила замамљива као оно дјела којег латинског врача, што се бави духовима силнијех богова. Лијепо, она тада није могла ни смјела вјеровати својим очима, то је брзо похитала и дозвола Оврињу, те су обоје сматрали ту живу и чудну слику и задивљено, и погледима пуним туге и радости, и милине и страве . . .

На све стране и надалеко било је знано о женидби Змајевој и његовој љуби, бијелој голубици; те се причале о томе свакојаке приче и пјевале разнолике пјесме. —

Тако је било прошло вријеме од близу године дана.

Кад, једнога јутра изненади се Дикосава, кад нађе једно љупко чедо у постељи на кули Даници, истом рођено. Ни Змаја ни голубице у тај час не бјеше ту, но дијете лежаше само и насмијана лица. А бјеше мушко, округлијех образа, краснијех очица, свионе, русе косице, здраво као тријесак и једно као јабука.

Дикосава је узела дијете у крило, забављала га и очекивала је долазак Змаја и голубице.

Кад су ово двоје позно у дан долећели, рећи ће Змај својој матери:

— Мати, нека те није страх ни чудо: онај што ведри и облачи, и

што управља цијелим свијетом, хоће тако, а ми се сви остали морамо покоровати сили и моћи његовој. То дијете, то је чедо наше; оно ће брзо расти и успјевати, биће велики јунак, узданица и понос свога племена и народа. Чувај га, мати, кад ми нијесмо овдје; али га нити храни, нити поји, — то је наше старање.

И заниједи Змај. Али је од тога времена бивало тако, као што је он рекао.

По вас цијели, благи дан Дикосава је сједила и забављала дијете у крилу; а оно је, пак, расло и напредовало као из воде . . .

Ну, као и свагда што је, женско срце није могло себи да одоли, нити радозналост своју да савлада.

Лагано, тихо, али поспјешно, развијала се ватра у грудима Дикосавиним и искре су потпаљивале мисли шум њезин: откуд и како то дијете расте, успјева и напредује тако силно? . . .

Премишљала је, дуго премишљала и крила своје мисли од жупана, па на пошљетку дође на једну замисао.

Те припреми све, како је замисљала да је требало: проврти кришом и врло вјешто једну тајну рупу у зиду на кули Даници, постојала се да је не би ко на дјелу запазио и . . .

Једне лијепе, благе вечери нестрпељиво је на мјесту ишчекивала долет Змаја и голубице са планине.

— Да видим — мислила је љуба жупанова, — да видим само и да сазнам шта је, па нећу зажалити, ма истог часа било ми суђено, да се крене моја душа путем ка Стаклену Брду . . .

И снажно је притискивала рукама своје груди, у којима је материнско срце бурно играло од неке језовите

радости, кад је осјетила жељени и очекивани долазак.

— Сад . . . ето . . . сад ћу видјети и дознати . . .

И Дикосава, препуна усхићеном радозналошћу, управи свој жарки поглед кроз тајну рупу у зиду . . .

Други јој свијет бјеше створен пред погледом у високу кулу: лијеп војно и красна женска прилика . . .

И сматрајући нетренимице подуже вријеме, љуба жупанова упознаде слику онога војна и оне лијепе дјевојке, који бјеху прилика небу у висини оне чудновате вечери; па задрхта, задрхта од превелике радости.

— Ено . . . стас и израст мојега Овриње — мислила је она сматрајући војна, — лице његово, поглед очију његових, а руса коса исто као и његова . . . А ова одвећ лијепа женска прилика . . .

И загледа се у ту женску прилику, која је на грудима њежно држала и дојила дијете. Па је прође нека топла милина, милина радосне поноси. Како је она била срећна што је видјела и сазнала! . . .

Дуго је сматрала, врло дуго, све док је дијете било на грудима дивне женске прилике; јер последије тога завлада у кули мрак на лаким крилима као и напољу, те се не могаше ништа разазнати.

*

Сјећајући се једне бајке жупан је укорио био своју љубу за ово дјело, кад му је она пуна радости причала шта је учинила и како је сазнала о животу у кули Данице, па је још замоли, да своју радозналост више не задовољава.

Дикосава је обрекла жељи Оврињиној.

Али, зар је материнско срце могло да остане у овој прилици вјерно даној ријечи?

У почетку се мати задовољавала само тајним сматрањем; ну, запирена ватра у њезиним грудима развијала се све то већма, а она њој све је теже одолијевала.

Те тако једне вечери остави врата на кули незабрављена и тајно у поноћно доба привуче се к њима.

Кад се је увјерила да у кули Змај са голубицом и дјететом сном тешкијем спава, отвори лагано врата и у грозничавој плашњи и потајној радости дохвати се змајске кошуље и вилинског окриља.

Па похита опрезно натраг што је брже могла . . .

— Благо мени! — шаптала је жупанова љуба. — Благо мени: од сад ћу гледати сина и снаху непрестано као и друге људске прилике! . . .

И журила је кроз одаје.

Ну, кад дође у једну дворницу, запази како жар на огњишту свијетли у мраку, па застаде. И лет погледа, и њу прође нека проклета помисао:

— Оно што сам слушала само је бајка. Та, откуд може што да нашкоди ова кошуља тијелу и духу! . . . Учинићу, тако ми силнога громовника! те ћу вазда имати пред очима и у загрљају материнском пород свој. Не урадим ли, преварићу се некад, па ћу им повратити и онда . . .

Па се приближи огњишту.

И један покрет руку и један трен ока, и кошуља и окриље заплamtјеше на жеравици . . .

А у тај час чу се са куле Данице врисак и узвик јаука тако тужно и тако жалосно, да сирота Змајева мати осјети као да је душмански нож у срце погоди. Па се раскаја нагло и јурну у пламен, да би га

угушила и спасла ватром обузету кошуљу и окриље . . .

А у том Овриња и слуге, из сна вриском пробуђени, дотрчаше Дикосави у одају, видјевши да ту ватра пламти.

И брзо кабловима воде угушише ватру.

Али, ах! шта имађаше да види несрећни жупан! . . . Змајева кошуља и Вилино окриље указа се на огњишту пред његовим очима, али . . . полуизгорено . . . И он се одмах досјети јаду, те погледа Дикосаву, која је нијемо као стијена стајала и гледала безумно и зазвјерено шта се збива, врисну с болом, да до неба јекну, па дограби нагрђену кошуљу и окриље и силином похита на кулу Даницу . . .

— — — — —
Змај и Вила лежали су у постељи и тужно пиштали, нагрђени ватром и у тешким боловима. А крај виле лежало је дијете све уплакано, па је пружало руке грудима материним . . .

Оврињу су квасиле сузе горке и чемерне при погледу томе.

Кад Змај угледа жупана, подиже се тешко с постеле, па му писком рече:

— Не прилази, бабо! Преграда нагло расте . . . Него добаци само нагрђену кошуљу и окриље . . .

Жупан учини.

— Велики сте гријех учинили, грдан гријех — пиштао је затим болно Змај. — А тај гријех дуго ће и потомство испаштати, као што ћете га и ви од овога часа осјетити . . . Испаштаће дуго . . . дуго . . . све док кошуља и окриље не постану

онакви, какви су и прије били. Кад то буде, тек ће тада моћи Вила да одоји и одхрани дијете, да оно стане на снагу, да послужи роду и народу своме . . .

И више се није могло чути. Јер густа магла као олово направи велики зид између Овриње и тужна призора. А прије тога, док је Змај говорио, скупљала се магла и правила преграде између Змаја, виле и дјетета . . .

* * *

То је давно било, а кажу да је истина.

Јер је на земље Оврињине ударио један силан душманин, који се све до тада нигдје није виђао, па је поплијенио предјеле, огњем их попалио и појео их. А град Јастребац нестао је у једном облаку магле, који га и дан-дани скрива.

Па се прича још, како су Змају кошуља и Вили окриље нарасли, како се зидови између Змаја, Виле и дјетета срушили неболомним треском, што је народ примио као предзнак слободе и латио се оружја против душмана, ма није много успјео. Треба чекати дијете, да изврши велико дјело. Сад Вила доји и његује дијете. А дијете брзо напредује, и још мало, па ће оно стати на снагу, настаће војно и зид што их ограђује срушиће се; па ће тај војно с пламеним мачем у јуначкој десници повести народ свој у свети бој и отјераће душмана тамо, одакле је и дошао на земље његова дједа Овриње . . .

И: жив био!

Берлин, 1899.

МАТИ

— Габријела Црајзова —

I.

Ба селом близу цркве, гдје се друм вароши окренуо, сједила је на јендеку стара Матурова, снуждена и невесела. У увелој руци држала је неколико струкова турчинка, гледајући га укочено, неутјешено. Три унучета што их је чувала, играла су се на пијеску.

Старица је данас отишла од куће некако ћутљива, ма да од природе не бјеше таква, радо се она шалила. Њена снаха, с којом је она у једној кући живила, не бјеше таке нарави. Често је својој свекрви удијелила по коју опору ријеч, ма да је ова то најмање заслужила.

Јутрос кад је свекрва дјецу обукла, и пришла да узме свој лончић с кавом за доручак, рећи ће мати дјецу: „да мајка од свију послова најволије јело“. А син, који је код стола сједио, и добро разумио шта му жена рече, не нађе ни једне ријечи да тај горак утисак ублажи. За то стара не може ни залогаја прогутати, него оде гладна у поље. Она је знала да снаха није рђавог срца, на против боље је с њоме поступала него њене рођене кћери, које су јој више пута доказале, да је не могу издржавати — али така примједба је за бољела.

Данас бјеше тако лијеп прољетан дан, све живо око ње се радовало — али њој се чинило да мора бити боље и љепше тамо у гробљу. Кад је била млада, сасвим је друкчије себи живот престављала. Кад се с покојним мужем састала не имадоше ништа до здравих руку, ал се ипак не плашише биједи ни бриге, па ни онда, кад им Бог троје дјеце поклони. Радиле су до умора, ништа сами нису уживали, па су ипак тако далеко дотјерали, да су сину оставили кућицу, а свакој кћери по 300 форината. Дјеца су им имала тек лакши живот од њих.

Сиротој Матуровој не бјеше суђено да ужива плод свога труда; кад јој муж изненада умре, остаде без наслона. Сва дјеца бјеху боље осигурана од ње. А сирота мати ништа није имала, само собицу у кући синовљевој. Јело је гледала да себи заради, купила по шуми суво грање, радила је по кући све што год је могла, а највише је морала да чува дјецу.

Задубљена у тужне мисли, чује да је неко виче. Бјеше то деран писмоноша, сеоска пошта. Писмоноша није баш баку тако добро познавао. Зато се још више зачудила, што деран на њу некако живо и весело виче. И дјеца су престала играти се, те су узвјерено гледала у писмоношу кад је викнуо:

— Имате, писмо Матушкова, писмо, и то с новцима! — и вадећи га из торбе дода: — Из Беча је, и има у њему двадесет и пет форинтача!

Бака поблиједи.

— Ја? — промуца — то је неспоразум!

— Зар не вјерујете? Добро, дакле, поклоните мени то писмо! — насмија се поштар. — Погледајте само: „Госпођа, удова Варвара Матушкова — зар то нијесте ви?

— Јесте, то је моје име — али мој мили, ја не умијем читати — знаш, стара сам жена — говорила је тужно и жалосно — неко зацијело од ваших прави од мене старе жене луду.

— Ајде да видимо ако хоћете, ја ћу Вам распечатити. Само добро у мене гледајте. Запечаћено је као што треба.

Пред бакиним узвјереним погледом извадио је писмоноша двије нове десетице и једну петицу.

— Видите, то су праве банке, богме, благо вама!

Увело лице наше старице се сво зажарило.

— А потпис је: Вацлав Матушка — Mariahilf — читао је поштар.

„Драга тетко!

Никад нијесам имао толико времена да вам пишем да сам у Бечу нашао своју срећу. Ја сам, хвала Богу, већ једанаест година ожењен, и имам врло лијепо мушко дијете: Леополда, који ће до године да пође у реалку. Моју жену зову „милостива“ — јер смо стекли лијепо имање. Али мал нам се не деси велика несрећа, која нас је, хвала милом Богу — мимоишла. Наш јединац добио запаљење у врату — врло рђаво. Два љечника сам узео; па ни они нијесу мислили да ће оздравити. За то смо се ја и моја жена завјетовали, да ако нам дијете оздрави, учинимо задужбину, па смо ето то и учинили. Узели смо 50 форинти и дали смо половину овдашњој сиротињи, а ту другу половину — сјетио сам се, драга тетка, на вас, јер сам чуо од једног столарског помоћника, да вам није баш најбоље, те ће тако и ти новци доћи у сироте руке. Сјећам се добро, да сте ме једаред кад сам био без радње, неколико дана издржавали. То вам сад шаљем као отплату.

Ваш благодарни братић
Вацлав Матушка
пекар.“

— Дакле је то заиста истина! — рече старица као да је ко из сна пробудио, а очи јој се напуниле сузама. — То је Вацлав — увијек је имао добро срце, нек му Бог милостиви хиљаду пута све то награди што се мене сјетио! Дјецо, дјецо, хајмо кући, то је мила новост!

Узе најмлађу, Аницу, на руке, па трчи за писмоношом, да су је старе ноге једва носиле.

Син и снаха нијесу били код куће, окопавали су у пољу кртолу. По кући је најстарија кћи шушкала вративши се из школе.

Бака јој се брзо и радосно похвали и пошље је да дозове родитеље.

Из бакиног срца наједаред нестане горчине. Писмо с новцима метла је на сто под лонац, не скидајући очи с њега.

— Дјецо, мирни будите, чекајте, док видите, шта ћу вам купити — обрицала је бака сва узбуђена — свашта ћу вам купити, сад имам и ја откуда!

— Мајко, мени ципеле и хаљину с машлијом! — мољакала је мала Варвара, бабина имењача.

— А мени — чизме са сарама и мамузама и шешир! — наручивао је годину дана старији Франта.

— Све ће те добити! Одмах послије подне идем у варош, нећу ни једно унуче заборавити. А шта бих могла кћериним двојчадма купити? Друга кћи нема дјеце — али била је болесна — па треба и њој какву радост да учиним.

Бака је заборавила, да јој баш та кћи ономад није хтјела мало козјег млијека дати. Одбила је ријечма: „да једва изиђе и сама с њиме на крај“.

За по сахата дође кући син са женом; а путем су лупали главу, шта ће баби толики новци? Кад видје син да је на столу заиста 25 форинти, и кад прочита писмо, управо без околишења рече:

— Могли бисте нам, мамице, помоћи с том једном десетицом, да платимо кирију за поље. Баш толико чини, а човјек мора осиједити, док скупи толики новац!

Старица се лагано приближи столу, извади пажљиво десетицу, и метну је сину у руке говорећи:

— Ево ти, сине, и онако се обоје доста наринтате!

— Ви сте, мајко, увиђавни! — рече снаха и узевши јој Аницу с руке, отјера и Варвару, која јој се о сукњу објесила. — До вијека ту сироту бабу вучете и гурате — нема ни минута мира од вас!

Сједите мајко, знам да сте се од тог писма поплашили!

— Па дабогме — така срећа, невјероватно — да ме је ко ножем сјек'о, кап крви неби нашао!

— Мајкице, хоћете л' ми купити чизме с мамузама?

— Како не бих — све — сваки ће по нешто од мене добити догод новце не потрошим. Лујзи ћу купити лијепу цицену сукњу за школу, да и она има од мене спомен

— Трчи, Лојзо, пољуби бабу у руке, и ти Франто и ти Варваро — зановиједала је мати.

— Та манте, манте, — бранила се старица наваљујућој дјечи. — Одмах послије подне идем у варош да вам то све купим.

— И ја би могла ићи с вама — нудила се снаха, данас нешто врло пријатна.

— Па хајде, могла би, — рече стара — кад се шта купује треба и онако савјета и памети.

А при том је и остало.

Тек касно у вече баба с младом кући враћала из вароши. Баба је прво купила својој именакињи Варвари чарапе и ципелице, за тим се сетила и на ружичасту хаљину с машлијом. Лојзи хаљину и мараму на главу, при том се сјетила да и њена кћи има Лојзу! „Да буде право — рече — купићу и њој хаљину и мараму. За тим се сјетила да кћи има још и двојке Петра и Павла, да на њи не заборави, купила им једнаке мундуре.

— А шта би ми друга кћи рекла, да њој не купим ништа.

— Њој ништа не треба да купујете — рече снаха. — Нема дјече, шта њој треба? А за вас и тако ни срца нема. Само се сјетите шта вам је рекла кад сте јој отишли за холбу млијека?

— Све је то истина, ал шта ћу, тек је моје дијете а сад у такој срећи, па да се ње одрекнем? Бар за који сексер мараму за главу да јој купим.

И купила је лијепу мараму од кашмира. Кад ју је савијала, примјетиће снаха жалосно:

— Ах, Боже, како би ја таку мараму требала, ал знам да никад нећу доћи до ње.

Старици жао бјеше снахе, и њој купи исту таку. Сад се сјети да је на Аницу и Франту сасвим заборавила. Дакле брзо Аници шотиша за сукњицу, а Франти шешир, кад су се за чизме погодили ма да су биле без мамуза, примјетише на своје највеће изненађење да им за цио рачун треба још 20 новчића.

— Мора да смо шта изгубили.

А кад им трговац још једаред све израчуна, изашло је на новчић 15 форинти.

— Зар ми од тог свог новца није ништа више остало? — уздане стара, али у њеном срцу бјеше тек највеће задовољство при помислу на радост, кад свима поклоне раздијели!

* * *

Кад је стара тог вечера положила главу на свој јастучић и очи затворила, чинило јој се да није јастук добро намјестила. Премјештајући осјетила је под руком на навлаци повелику рупу, и сјетила се, да је требала себи да купи навлаку на јастук и перину, па кад би дошла кума на разговор она би јој се похвалила:

— Гледајте, шта сам себи купила од тих новаца из Беча!

Наједаред јој се створи пред очима црн дугачак ћурак с јагњетином постављен, у ком би се сваком мразу подсмјевала, а уз њега исте тако топле ципеле, ох ала би се добро утопила. — „Требала би ми и која кошуља“ уздане „те моје двије већ се распајају, закрпа једва држи за-

крпу . . . . Кћери и снаха тешко да ће какву стару за мене имати.“ — Па бар да је купила себи флашицу Hoffmann-ових капљица, које јој од сваке болести помажу! А ти новци се тако разишли. Истина хтјела је сваком дјетету само по нешто за спомен да купи — ал кад их је толико — а човјек их све тако воли . . . . .

Склопивши очи видила је све пред собом . . . . . Варвару, Аницу, Франту, обје Лојзе, кћерину двојчад, снаху, сина, сваки

је свој дарак обгрлио, смијешо се, — верујем — јер су били задовољни . . . .

И наша бака заспала је смијешећи се. Била је опет тако сретна, као кад је ишла са великим завежљајем из вароши, те мислила колико радости ће бити око ње . . . .

Спавала је стара Матушкова, а у сну јој се огледала на лицу она стара прича, да једна мати прије израни десеторо дјеце, него десеторо дјеце једну матер.

Даринка Калићева

АЛЕКСАНДАР ПУШКИН

— Olga Wohlbrück —

Пушкин се родио у Москви 1799 године, 7 маја. Родитељи су му били врло отмјени. Пушкинови су већ више столећа играли извјесну улогу у историји, били су самовластне природе, и знали су само за једну туђу вољу, вољу свога цара. Отац пјесников био је декадент, слаб, лијен, страстан за уживањима, одушевљен присталица француске литературе и велик поштовалац своје рођене особе. Он је био вас под утицајем цинички-фриволног пјесништва француских филозофа и под папучом своје лијепе жене, пуне темперамента, што је била из племена славнога принца Јоахима Ханибала из времена Петра првог.

Александар Пушкин није могао никад затајати своје поријекло са мајчине стране ни у свом карактеру ни у својој појави.

Као дијете био је повучен, својеволјан, лијен и прзница, па ипак мио, кад би га човјек упознао, и добротом га придобио. Његови родитељи ово нијесу чинили, а мати му, строга и тврдокорна у опће, још га је мање вољела него и старија му сестра и млађи му брат. Обране од казне и љутње нашао би он једино у

своје бабе и своје Њање, чуварке. Ове двије жене биле су једине, које би с дјететом руски говориле, од њих је научио руске бајке и народне пословице, и тако су оне прве удариле темељ његовој љубави према народној појезији.

Језик, којим је опћио у кући са својим родитељима, рођацима, учитељима и пријатељима био је француски. Своје прве књижевне покушаје почео је он, у својој 9 години, такођер на француском језику, узбуђен несређеном лектиром француских дјела, што их је нашао у огромној библиотеци свога оца. Из оног доба остала је једна свеска француских пјесама и омањих комада сачувана, у којој је овај малени аутор показао, за своје године, ванредну зрелост, па и у еротичним стварима.

Одношај према родитељима, а нарочито према матери, био је све несношљивији. Ружних сцена бивало је све више, и мали Пушкин испунио би своју претњу, да ће побјећи од куће, да га напошљетку, уморени од тог ратовања, не смјестише у новоотворени царски лицеј у Царском Селу код Петрограда. Било му је таман 12 година. Његово знање фран-

пуског језика изради му надимак „Француз“, што је 1811 године још више постало увриједљиво него ласкаво. У лицеју су ученици имали необичну, скоро и сувише велику слободу; сваки је имао своју засебну собу и једва да су их надгледали: више је имао сваки ученик да се брине сам о себи него ли школа. Предавања су била слободнија него прије и ученици су учили не из морала него из љубави према ствари. Пушкин је највише волио историју и руску књижевност. Његове су задаће биле увијек изврсне и ако је у математици и логици слабији био. Питомци су издавали један школски лист, кога је најмарљивији сарадник био Пушкин. Његови су се прилози одликовали ријетким савршенством облика, шалом, која би се заострила до врло заједљивог сарказма, и великом лакоћом писања стихова.

Као петнајестогодишњи младић био је срећан, да је видио штампане саставе свога пера. Издавачи оног времена јамчили су се за талентима и радо су протежирали даровите синове одличних породица. Пошто је и Пушкин био из такве породице, није ни мало упадало у очи, што су му се радови штампали. Али мало по мало пође му ипак за руком да пажњу побуди. Јонковски, стари представник романтичне школе дође у лицеј да загрли младога пјесника, стари историчар Карамзин отвори му своју кућу као сину, и Пушкин није био ни седамнаесту годину прекорачио, када двор код њега наручи једну пригодну пјесму у славу свадбе једне велике кнегиње. Своју је задаћу пјесник тако сјајно ријешио, да је читаво Петроградско друштво почело о њему говорити.

Сада осјети сам Пушкин, како му крила порасташе и тако пријеђе он брзо од субјективне лирике на епос. Још кад је као ђаче за клупом сједио, имао је готов план за своју красну епопеју „Руслан и Лудмила.“ Ипак при том није за-

немарио својих нових књижевничких и друштвених веза. Још као дијете су га професори поштовали као будућу величину, жене га у друштву мазиле, другови му завидјели.

Пошто је коначни испит положио, добије од цара Александра I. награду од 700 рубаља и мјесто у одјелењу иностраних дјела. Кратак боравак уз ферије на имању неких рођака, побуди у њему опет елегијско расположење, коме је изразио дао у њежним, мирисним пјесмицама. Ипак Пушкин не могаше дуго бити без вике великога града и још прије свршетка свога допушта врати се у Петроград, да се баци у вртлог опће дружевности,

И ако су га у аристократским круговима Петроградским радо виђали, ипак је многи био боцнут оштрим сарказмом младог Пушкина, који је управо страшно наклоњен био епиграмима. Уз то је опћиио Пушкин много с младим људима, којих је слободоумље било познато, писао пјесме слободи, нападао владу и најпослије буде денуциран на највишем мјесту. Једва што је имао времена да спали опасне рукописе, а већ започе код њега преметачина куће. Пушкин, који је радо све шаливо приказивао, сједе за писаћи сто и написа из главе неколико спаљених пјесама, а затим их предаде господи с ријечима: „Не мучите се даље, моје памћење вам јамчи за тачан смисао.“ Једино помоћу неколицине пријатеља од висока положаја спасе се обијесни млади пјесник од прогонства у Сибирију. У прогонство га пошљу на Кавказ а Александар I. доказа своје занимање за даровитим пјесником тиме, што му је хиљаду рубаља на пут поклатио.

И ако се Пушкин несрећно у прогонству осјећао ипак му је користио боравак у оној величанственој природи. Читаву поворку ремек дјела написа он овдје међу њима и *Кавкаског роба*. Име Пушкиново биваше све славније, интересовање за њим све јаче. Пошто се у дру-

штву знао слободно кретати, буде и овдје као и прије у Петрограду размажени јунак свију салона. Женама се удварао, за зеленим столом је ноћи проводио, неколико двобоја претурио, које је већином сам изазвао, буде у Кишињев премјештен, гдје прву главу *Евгеније Оњегина* скицира, *Цигане* напише, женама се опет поче удварати, карата се играти и очајавати над дугим растанком од својих петроградских пријатеља. Изгледало је, да му се стање побољшавало, кад га преместише у Одесу 1822 године. Ту се осјећао опет „у Европи“. Али тако се осјећао само кратко вријеме, јер наскоро изби опет огорчење због дугог прогонства, он поче писати епиграме против појединаца одског друштва, женама њиховима мозак заврти и дотле дотјера, да су га прогнали на добро његових родитеља Михаловскоје. Сада започне за њега паклен живот: сваки дан ужасни призори с родитељима, тако да је и до шака долазило, те његови родитељи морадоше од куће побјећи. Пушкин остане сам у великом дворцу, сам са својом старом Њањом, која га је послуживала.

Ова му је усамљеност била од неизмјерне користи. Он напише неколико глава *Евгенија Оњегина*, које су премда без реда у листовима излазиле, на се обраћале велику пажњу људи. Људи почеше говорити о јунацима, овога романа у стиховима, као о живим људима, стадоше пјесника писмено питати за њихову даљу судбину и заклињаху га да Татјанину судбину што срећнијом прикаже. У Михајловском је написао Пушкин своју красну, на жалост недовршену трагедију *Борис Годунов*, комични епос *Гроф Нулин*, захтјеваше од своје старе Њање да му плетући приповиједа о обичајима старога доба, изучаваше Шекспира и руску народну појезију и коначно одахну када га цар Никола I. позва у Москву у аудијенцију.

Интересовање цара, који је душевно врло високо стојао, било је за Пушкина

прави благослов. Цар га очински посаветова и изјави да ће му од сада он бити цензор. Сваки редак који би Пушкин написао, једино би цар прегледао. Никола I. је био врло фина укуса што је и Пушкин сам признавао и често истицао како му је царски цензор био од велике помоћи и користи. Иначе живљаше Пушкин својим немирним животом час у Петрограду, час у Москви. Године 1829 упозна се са Наталијом Гончаревом, лијепом истина дјевојком, али великом кокетком у коју се страсно заљуби и зажели је узети. Први пут буде одбијен. Истом послјије дуге борбе буде му жеља испуњена. У прољеће 1830 заручи се с њоме. Уз пркос безбројним непријатностима, које је Пушкин нарочито од своје пунице подносио, — ова је свадбу под свим могућим изговорима све више и више отезала, — био је ипак у години своје вјеридбе врло плодан: удаљен од своје заручнице, спјевао је тридесет својих најљепших пјесама, довршио *Евгенија Оњегина*, на коме је радио седам година и четир мјесеца, и написао неколико комада. Најпослије 18 фебруара 1831 године вјенча се Пушкин с Наталијом. Он се пресрећним осјећао, али наскоро наступи велико разочарење. Млада женица имала је смисла само за хаљине, друштва и салоне. Према производима свога мужа била је сасвим равнодушна.

Пушкин је у то доба радио као црв, али што је најбоље било, изгубило се: многе ствари, које је написао, остале су само у фрагментима. По налогу цара Николе I. написао је опширну студију о *Пугачевљевој буни*, и Никола I. даровао му из својих приватних средстава 20 хиљада рубаља. Али је Пушкин трошио годишње 30 хиљада а дугови му биваху велики. Узбуђеност завлада њиме и томе расположењу даде одушке, као обично, својим епиграмима. Тиме се омрази код многих а жена његова, својом површношћу, обижешћу и допадљивошћу навуче исто тако

мржњу и велико непријатељство. Пушкинов брак заврши се трагично: неоправдане кокетерије жене му примораше га да изазове на двобој барона Хекерна. 29 Јануара 1837 године умрије највећи руски пјесник смртно погођен противниковим танетом.

Не гледајући на његову генијалност била је Пушкинова личност једна од најпримамљивијих, које пружа историја књижевности свију народа. Он, час сентименталац час патентичан, сад њежан сад саркастичан, једном преопширан једном кратак а језгровит, — спајаше у себи све противности, као што је прилазио сваком градиву и свима облицима као умјетник располагао, и свему и свачему уз то ипак давао обиљежје свога сувереног духа.

Њему су захвални руски писци да се њихов позив у њиховој домовини признаје и цијени, њему је захвална руска књижевност на лицима непролазне љепоте, лицима која су Тургенева и Толстоја потакла да израде своје најљепше женске типове, њему је благодаран народ руски на првим ријечима у прилог свога ослобођења.

Пушкинова дјела, изузевши неколико пјесама, неће никада застарити, ни један правац у књижевности неће им моћи што наудити, јер његова дјела стоје у вјечној младићкој љепоти најчишће човјечности и потпуног по облику савршенства изнад свију ђуди какве пролазне књижевне моде.

М. Ђ.

О ОДНОШАЈИМА ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА I. И А. С. ПУШКИНА — проф. Е. В. Пјетухов —

У почетку владе Императора Николаја I. (14. децембра, 1825. г.), и за вријеме оних мутних догађаја, Пушкин је живио у изгнанству у селу Михајловском (Псковска губернија,) на имању своје матере, гдје је био послан из Одесе, у јулу, 1824. године, Још у мају 1820. пјесник је био лишен слободе, тада га протјераше из Петрограда, па је послѣје и преко воље живио или у Криму и на Кавказу, или у Кишињеву и Одеси. Он је чезнуо за дозволом, да живи у Петрограду, тамо су га привлачиле пријатељске везе, буран свјетски живот и средства да усаврши свој пјеснички дар. Пушкин је употребљавао сву снагу, само да се извуче из Михајловског. Он је желио, да се „потпуно и искрено помири са управом“ (како је писао барону А. А. Делвигу у јануару 1826. год.)

и у мају 1826. он, преко Псковскога грађанскога губернатора барона Фон-Адеркаса, поднесе молбу Величанству, у којој моли, да му се допусти слободан улазак у обје престолнице, да се „истинито каје и с тврдом намјером, да се не противи са својим мишљењем општем реду“. Тако је исто писао В. А. Жуковскоме и П. А. Плетневу, надајући се њихову упливу у Петрограду. Изгледаше, да је млади цар милостиво саслушао Пушкиново кајање, јер до пјесника стадоше допирати гласови, како ће му се судба окренути на љепше. И заиста 28. августа 1826. године цар потписа резолуцију, да одма доведу Пушкина у Москву. Овај стиже 8 септембра, и би тај исти дан представљен цару у Чудовом дворцу. На жалост није нам познат разговор између њих двојице, али судећи по пошљедицама претпостав-

љамо, да је баш тада ударен тврди темељ пријатељству и интимним одношајима између монарха и поданика — пјесника. Недјељу дана послѣје овога састанка Пушкин је писао из Москве П. А. Осиповој, да га је цар примио „на најљубезнији начин“, а као пјеснички плод овога састанка бјеху знаменити Пушкинови „Станци“, 1826. године, у којима пјесник црта у Петру Великом идеал цара, и при завршетку обраћа се Николају, да и он буде у свему, као и врли му прајед: поносит, неумолим, тврд и срцем добар.

Ова пјесма, осим своје пјесничке љепоте, по којој је Бјелински убројао у „бисер Пушкинове појезије“, знаменита је и због тога, што је у њој изражен општи занос, и Николајев и Пушкинов, за особом Петра Великога. Николај I. са усхићењем се клањао Петру I; волио је о њему говорити са ближним људима, па касније — и са Пушкином. „Знате ли, да је Петар Велики — мој ирој“, рече једном цар А. О. Смировној, кад је био говор о Пушкиновој „Полтави“, чије је стихове он називао „дивним“, а садржај „исто тако грандијозан, као Илијада“. Исто је тако цар цијенио и другу Пушкинову поему: „мѣднѣй всадникъ“. (Мједени коњаник) посвећено Петру Великом. Пушкин, као човјек, клањао се личности Петра I. а као пјесник радо му је давао своје пјесничко надахнуће. Осим поменутих поема он је написао причу: „Арап Петра Великога“, затим пјесму: „Пир Петра Великога.“ Касније, 1831. године, Пушкин предложи цару и замоли га, да састави историју Петра I. и његових наслѣдника до Петра III; овај се предлог Николају свиђе, и он даде Пушкину на располагање царске архиве и књижнице, да скупља материјал. Овај рад остаде иза Пушкина недовршен, из много узрока; за његову пјесничку природу не бјеху лака историјска истраживања, али он је ипак изрекао тачан суд о историјској улози „Великога Преобразитеља“. Колико

је Пушкин зближио Петра I. са Николајем, види се из његова разговора са А. О. Смирновом о његовом првом састанку с царем у Москви, 1826. године. „Ја мислим, да је њега (цара) надахнуо онда Петар Велики; мени се чини да мртви могу давати мисли живима“ — говорио је тада Пушкин. У овом полумистичком доказу и лежи главни узрок срањења Николаја с Петром у „Стансима“.

Када су му другови његови почели приговарати да ласка цару, као одговор на то Пушкин написа пјесму „Дружини“, у почетку 1828. године. У њој карактерише своје одношаје према Императору. Каже, да он не ласка, кад цару заслужену похвалу одаје, да само срцем говори. Да је он дуго био у изгнанству, удаљен од својих милих и драгих, па да му је Николај пружио своју царску руку, и — он је опет с њима! О самом цару каже: „И ако у њему млада крв врије, ипак је добар и великодушан; кога јавно кара, тога тајно милује.“

Око 25. новембра 1826. године знаменит је Пушкинов рад: „О народном васпитању“. Предмет тога рада дао је Пушкину сам Император. Своју жељу изјавио је преко гр. Бенкендорфа. Ево шта му гроф пише: Његово је Величанство сасвим увјерено, да ћете употребити своје сјајне способности на то, да предате потомству славу нашега отачаства, и уједно, да обесмртите своје име. У том увјерењу: „Његово Императорско Величанство жели, да се позабавите васпитањем омладине. Оставља Вам се потпуна слобода, и времена колико хоћете, да изразите своје мисли. Биће вам лакше, јер сте из искуства видјели све рђаве пошљедице лажне системе васпитања“. У пошљедњој реченици провијава злоба, и то је без сумње придодао сам Бенкендорф. Пушкин ћуташе. Тада од Бенкендорфа стиже опомена, а као одговор Пушкин посла готов рад: „О народном васпитању.“ Тај брзо састављени рад није могао бити

опсежан, нити садржавати што особито ново и важно у опширноме питању васпитања, али се одликује праведношћу и искреношћу мисли. Пун је дубоке вјере у моралну снагу просвјете, која је способна сачувати и друштво и државу од заблуде: „једина просвјета — каже Пушкин — у стању је задржати нова безумства, нове опште биједи“; он захтијева, да се множе и уређују научни заводи, да се у њима одбаци тјелесна казна, да се утврђују добри морални одношаји међу питомцима; као најбоље средство да се правилно и свестрано васпита ум, препоручује добро предавање историје. Император остаде задовољан, али автору, преко гр. Бенкендорфа, дође примједба, да сувише увеличава снагу просвјете, и т. д.

Морамо мислити, да је и овдје Бенкендорф придодао много свога, јер иначе Император не би одобрио пошљедњих стихова у „Стансима“ у којима пјесник карактерише цара ласкавца и управо навија на Бенкендорфа. Обадва ова човјека (Бенкендорф и Пушкин) нијесу вољели један другога, и то је потпуно разумљиво. Опор, без срца, тјесногруд и строг у дужности (за што га је цар и цијенио) Бенкендорф је са незадовољством гледао у Пушкину велику просвјетну силу, јер сам није симпатисао ни просвјети у опће, ни књижевности на посе. У својим учтивим по спољашњости писмима Пушкину, хвалио је он његов пјеснички таленат само за то, јер је према Пушкину био пажљив сам Император, али није пропуштао прилике, да погледа на великога пјесника с висине као на човјека, који се занима непотребним и још шкљодљивим послом, — таква бјеше у његовим очима књижевност.

„Њему би се хтјело, да сасвим испразни руску књижевност, а он себе сматра *sehr gebildet*“ говори о гр. Бенкендорфу А. О. Смирнова. Наравно, ни Пушкин није могао вољети Бенкендорфа, видећи у њему непријатеља не само себи, него

и књижевности, којој бјеше велики пјесник сав предат. Бенкендорф мало по мало знао је завладати царевим повјерењем, и тако постати посредник у званичном опћењу Николајеву с Пушкином. Ради овога ће много пожалити историчар руске књижевности; да је на мјесту Бенкендорфа био други човјек, са другим погледима на књижевност и просвјету, који би имао више саучешћа у духовним интересима рускога народа — од коликих би само неприлика, у својим одношајима са вишом влашћу, био избављен велики пјесник, у коликоме ли би добитку био његов пјеснички рад, који је био често скучен, ради неких спољашњих прилика!

На срећу, Бенкендорф не бјеше једини посредник између цара и Пушкина, него и Л. О. Смирнова, једна од најобразованијих жена тадашњег свјетскога друштва. Њезине биљешке дају нам важан материјал за изучавање живота и рада Пушкинова, за владе Императора Николаја I.

За вријеме знаменитог Пушкинова састанка с царем, у јесен, у Москви 1826. године, Николај му дозволи, да у мјесто обичне цензуре доноси своја дјела њему на преглед, да му сам император постаје цензор. Овај особити положај могао је допринијети много користи Пушкинову раду, да је само лице, које је посредовало између цара и њега, било мало више наклоњено Пушкину и његову великоме раду, али Бенкендорф у овој милостивој царској пажњи изнађе нове тешкоће за Пушкина. Пјесник се врати из Москве у Михајловскоје и 9. децембра 1826. године написа Н. М. Језикову: „Цар ме ослободио од цензуре. Он је сам — мој цензор. Корист је неизмјерна“, кад до три недјеље мораде се правдати и извињивати пред Бенкендорфом за то, што је у Москви, у ужем пријатељском кругу читао у рукопису своју трагедију Борис Годунов, и тијем прекршио задану цару ријеч. Бенкендорф пише Пушкину:

„Молим Вас, саопштите ми и најмање стварчице Вашег сјајног пера, да прегледа Император.“

Тако благодарећи Бенкендорфу, Императорова пажња и повјерење претвори се у нерасположење према пјеснику. За Пушкина врата обичне цензуре бјеху затворена и он у врло непријатноме положају, морао је узнемирати цара и с најситнијом пјесничком шалом, која не бјеше штампана намјењена него својим друговима. Овај заиста незгодни и непријатни положај кварио је Пушкину вољу за рад и ми се озбиљно чудимо онемо неисцрпне врелу надахнућа, оној марљивости без умора.

Император отвори Пушкину други пут за књижевни саобраћај с њиме, и то преко А. О. Смирнове. Пушкин се радо и врло често овим користио, па је написао читав списак својих производа, које је предао цару мимо Бенкендорфа. Николај је желио, да прегледа Пушкинове производе прије штампе не само ради милостиве пажње, којом обасипаше ђенијалног пјесника, него и из интереса и љубави према његову пјесничком раду, у коме је видио понос и славу Русије.

Николај I. био је страсан љубитељ и вјешт оцјенивач литературе и вјештине. Он је прегледао Пушкинова дјела не само као цензор, него као пјесников најближи пријатељ, чинећи врло често на рукопису са страна примједбе и поправке што се тиче садржаја и стила, и Пушкин се с тиме сасвим искрено слагао. Тако је с великом пажњом цар читао „Бориса Годунова“. Пушкин се за ову трагедију дуго борио. Најпослије Николај му учини на вољу, и допусти, да је штампа без цензуре, онакву каква и јесте у рукопису, али на пишчеву одговорност. Кад је цар прочитао „Бориса Годунова“ у штампаноме примјерку, изјавио је пјеснику задовољство.

Разговарајући у својој породици о Пушкину, цар је говорио, да му се из „Бо-

риса Годунова“ највише свиђа, сцена између Димитрија и Марине код чесме, сцена калуђера Пимена, и оно мјесто, кад Борис савјетује свога сина. Исто је тако радо читао цар и „Грофа Нулина“, „Анцело“ и „Историју Пугачеве буне“.

1830. године, Пушкин се намисли женити. Цар изјави своје задовољство и поручи Пушкину, да је он сада под царском „отачаском пажњом“, а касније је и сам Пушкин писао П. А. Плетневу: „Цар је са мном особито љубазан и мио.“ Те исте година написа Пушкин пјесму „Јунак“, у славу 29. септембра, кад се цар племенито показао и дошао у Москву, гдје је у велико бјеснило колера. У тој пјесми спомиње он и Наполеона, који му се особито свиђа у оном сличном моменту, кад је у Јафи посјетио болницу, пуну болесника од куге; многи ово причу. Идуће 1831. године, послије женидбе пјесникове, кад му је цар наредио да истражива у архивама историјске податке о Петру Великом, означио му је нарочиту плату за то, о чему се Пушкин с благодарношћу одазива у писму својим друговима. Та жеља (историјска истраживања) бй одобрена Пушкину, али му другу одбише, а то је, да издаје један политички и књижевни лист. Пушкин је био врло весео, кад је Николај наградио заслуге Н. И. Гњедића, па пише Плетневу: „То чини част Господару, кога ја искрено волим, и за кога се особито радујем, кад поступа право и царски.“

1834. године, Пушкин постаде камерјункер. И ту је била царева пажња, али ова награда бјеше непријатна Пушкину, јер га је увлачила у више обавезе и дужности у двору, а није се слагала с његовим годинама. У тој новој дужности морао се више кретати у великом свијету, а он је у пошљедње вријеме мрзио дворску сујету и свјетски живот.

У прољеће, 1834. године, добио је Пушкин велику новчану помоћ од цара, да штампа „Историју Пугачеве буне“.

Пјесник је у то вријеме стајао материјално доста траљаво. Женидба га није осигурала, напротив, увукла га је у њему непознате бриге, да управља разореним имањем своје нове родбине, јер они у њему нијесу видјели пјесника, него човјека, који је је стању учинити сјајну каријеру, благодарећи пажњи из двора и везама у великоме свијету. Његова лепотица-жена по својим умним и душевним својствима и по своме васпитању, није била способна да разумије и оцијени унутрашњи свијет свога ђенијалнога мужа и имала је особиту страст за баловима и раскошним одијелом. Такав начин живота у Петрограду, да угоди жени и њеној родбини, није се слагао са жељама Пушкиновим; њега је вукло у тишину, у свој кабинет, да ради. Кућни су трошкови надвисили приходе, а ових је главно врело било опет његов пјеснички и књижевни рад. Са сваком годином и дугови су расли, који су понижавали пјесника и тровали му живот. У таквом душевном стању и тражећи начин, да се извуче из тешкога положаја, намисли оставити Петроград и даде молбу за оставку, једино да му дозволе посјећивати и на даље архиве. Та молба учини на цара непријатан утисак, па и ако му обећаше оставку, али за то изјавише незадовољство и одбише му молбу за архиве. Бојећи се, да не посумњају у његову благодарност, Пушкин брзо поврати оставку натраг. Тако се та ствар сврши, а као свједочанство, да су и на даље Пушкин и Император остали у пријатељству, служи нам пјесма „Н“⁴. О њезиноме постанку пише Гогољ Жуковскоме овако: Било је сијело у Аничковоме дворцу; међу позванима бјеше и Пушкин. Ту се веселило, игранка у најживљеме јеку, а цара никако нема. Он се бјеше завукао у најдаљу собу и занио се читањем Илијаде. Кад је касније улегао у дворану, унио је на лицу остатке неких виших, сасвим других утисака. То је и изазвало Пушкинову пјесму, у којој

он срањива цара и госте. „Цар је иза дугога разговора са Хомером улегао међу госте, и лице му је било обасјано неком тајанственом, вишом свјетлошћу, а гости су се одавали безумљу, сујетноме весељу, скакали, окретали се...“

За то вријеме Пушкинов тешки положај и стање бјеше остало исто. Он опет даде молбу на цара, само мало другачију од оне прве. Мољаше, да му даду допуст, да оде за неколико година на село и тамо поправи своје ствари, и да му не забране, кад год похађати архиве. Дугова му се било накупило до 60.000 рубаља, а половину је морао одмах исплатити. Цар предложи Пушкину шест мјесеци допуста и 30.000 рубаља. Ово бјеше заиста велика помоћ за Пушкина, али како се његове домаће прилике и захтјеви не мијењаху, он је морао и пошљедњу годину живота душевно страдати. Уз то догодило му се у породици још ствари, ради којих је патио, и о којима овдје нећемо говорити. Све је то заједно довело њега до двобоја, и до трагичнога свршетка 27. јануара, 1837. године. У својим пошљедњим часовима чуо је пјесник пошљедњи пут милостиви царев глас. Цар је нестрпљиво распитивао за рањениково здравље, и у случају смрти обећао је, да ће се побринути за његову жену и дјецу, што је и испунио. Жуковски је описивао Пушкинову оцу пошљедње часове његова сина: „Замолите Господара, да ми опрости“ рекао је Пушкин дру Арендту, и мало касније Жуковскоме: „Реци Господару, да ми је жао умријети; био би вас његов. Реци да му желим дугу, дугу владу, да му желим срећу у његовоме сину, срећу у његовој Русији!“ Овдје се свршавају узајамни одношаји Императора Николаја I. и А. С. Пушкина.

*

Нема сумње, цар је волио Пушкина не само као пјесника, него и као човјека. Још последије првога састанка, 1826. године

у Москви, цар се дивио, и са усхићењем је причао о особитој памети Пушкиновој, па је то чешће и касније понављао својим ближним људима. Ради тога цар је волио водити дугачке и врло озбиљне разговоре са Пушкином, или на балу, или шетајући по љетњој башти, или код А. О. Смирнове, код које је Пушкин био редовни гост, и гдје је цар радо долазио. Говор би већином био о знаменитијим лицима и догађајима из руске историје. Говорило се о Петру Великом, о царевићу Алексији Петровићу, о Јелисавети Петровној, гр. Разумовском, Бирону, Потемкину, Суворову, о цару Михајилу Тодоровићу, Миниму, кнезу Пожаревском и др. Враћајући се кући, Пушкин би то записивао, о чему је једном причао цару и обећао му пред смрт спалити, што је и учинио. Др. Даљ, свједок пошљедњих Пушкинових часака, прича, да је умирући наредио, да се пред његовим очима спали читав исписан смотак. О пјесничком таленту Пушкинову цар је био висока мишљења, са интересом је читао и знао на памет многа његова мјеста. Тако је исто цар цијенио поштење и правду Пушкинову, његову особиту племенитост душевну, која би често у искреноме ра-

зговору између њих уништила размак, што дијели поданика од монарха. Карактер Пушкинов много је сличио на царев, то их је још више зближавало. Правда и племенитост душевна и помогла је, па су се између њих одржали пријатељски одношаји, уз пркос завидљивцима и њиховом клеветању на пјесника.

Што се Пушкина тиче, он је добро разумио савремене догађаје, мало се чиме усхићавао, али за то је био искрено предан Николају, цијенећи његов разум, усхићавајући се његовом добродушношћу и узвишено-племенитим карактером. Изложивши све до сада познате факте узајамних одношаја Императора Николаја I. и Пушкина при завршетку изјављивам увјерење, да, ако је велики пјесник у своме одношају према Николају показао најљепше и најплеменитије црте свога разума, душе и карактера, и Николај I. односио се према Пушкину са природном му добротој срца, витешком великодурношћу и дирљивом пажњом — тим дивним цртама Императора Николаја I. знаменитог лица у руској најновијој историји.

С руског

Вукосава Иванишевића.

ЗНАЧАЈ ПУШКИНОВ

— Р. И. Сементковски —

Шри знаменита писца, сваки понос и слава руске литературе, старали су се, да определијеле значај Пушкинов.

Један између њих, Гогољ, рекао је: „Пушкин је дат свијету, да покаже, шта је то сам пјесник и ништа више — шта је то пјесник без уплива разних околности и времена, без услова свога личнога карактера као човјек, него независно од свега“. Други писац, Тургенев, каже: „Пушкин је централни вјештак,

човјек, који је стајао близу средишта рускога живота“. Најкашње трећи, Достоевски, прогласи: „да се у Пушкиновој појави састоји за све Русе нешто без сумње пророчанско“. Пушкин је у очима Достоевскога велика „руска скиталица“, њему је потребна срећа свега свијета, па да се умири, на њему се првome опазила и изразила руска национална црта — чежња да се живи општим животом свега свијета, да се унесе мир у јевропске неслоге, и да се на својој руској души покаже из-

лазак јевропској сјети. Ево три оцјене Пушкинова значаја.

Пушкин је био „пјесник и ништа више“. Може ли се замислити боља похвала? Јер бити пјесник у правој смислу те ријечи, значи, садржавати у себи највишу правду, која је приступачна човјеку, мислиоцу, грађанину, значи, заборавити и живити за ту правду, т. ј. примицати се љепоти и истини.

Пушкин је био човјек, који је стајао сасвим близу „средишта рускога живота“. Ова проста по изгледу ријеч садржи такођер највишу похвалу, каква се може изрећи једноме писцу. То значи, да још нико није тако добро разумио руски живот, као Пушкин, јер о коме се још може рећи, да је стајао близу „средишта“ тога живота.

Има људи даровитих и разборитих, који изучавају руски живот, па најзнаменитијим од њих испало је за руком да нам разјасне једну, или неколике стране тога живота, али се средишту нико не примаче.

Пушкин је био „општи човјек“. Он је схватио узвишене душевне појаве, али није живио само руским животом, животом свога народа, него опазивши опште-човјечанску сјету, означио је Русији пут, по коме да ступи, и да га покаже осталим народима.

Сви знаменити писци, као Гогољ, Тургењев, Достојевски признавали су, да им је Пушкин вођа, и да му они подражавају, као скромни ученици своје великоме учитељу.

То признање великих писаца и њихов одзив потпуно су и за вазда утврдили огроман Пушкинов значај у животу и литератури. Кад се узме у обзир само овај факат, изгледа нам чудновато, да је наступало вријеме, кад би велики пјесников значај помрчио, и о њему заборављали не само два или три критичара, него и цијело друштво. Та би појава била за нас неразумљива кад не бисмо знали

да и сунце кадгод помрачи и покрије се густим облацима... Али се облаци разређују, нестају, и сунце опет величанствено сија, грије земљу и све на њој живи свјетлошћу и топлотом. То се поновило и са Пушкином: о њему се заборављало, па се вазда на њега повраћало, а стогодишњица његова рођења чини један од најсјајнијих, радосних сунчаних дана, када се свака слика у једно сазнање, и потпуно оцијенио, шта је био за Русе Пушкин, и шта ће вјечито остати...

Он се није пронио по небу руске појезије, као сјајан метеор. Не, да није било Кантемира, Державина, Ломоносова, Фонвизина, као што је примјетио Бјелински, не би било ни Пушкина. Он је сам то најбоље разумио, и са страсном пажњом изучавао је производе својих претходника присвајајући себи оно, што бјеше најљепше у њима. Ни један их критичар није оцијенио тако право, дубоко и свестрано, као Пушкин, не само у својим одзивима о њима, него и у производима, томе по љепоти и снази најкраснијему синтезу све руске појезије прошлога вијека. Родивши се при крају XVIII. вијека, Пушкин је себи присвојио његов дух, његов садржај, прекувао их у својој ђенијалној памети, и на томе историјскоме земљишту уздигао здање сопствене појезије. Нико љепше од Пушкина није разумио прошлост Русије, па за то Пушкина може добро разумјети само онај, који познаје ту прошлост, као што се не може разумјети садашњи руски живот, ако се добро не разгледа прошли. Ради оцјене Пушкинова значаја не треба узимати критичку, филозофску или естетичку теорију, те пошљедње ријечи тобожње науке и филозофије, треба заузети другу тачку гледишта — историјску, јер је сам Пушкин — једно од великих саздања рускога историјскога живота.

Муза Пушкинова укоријењена је дубоко у прошлости руске историје и литературе, и само хранећи се соком рускога

народнога живота она се могла претворити у моћно гранато дрво. Из тога стабла поникнуше многобројне гранчице, претворише се мало по мало у моћне гране, па се по снази и величини равњају добру дрвету. Познајемо те све гране. То су — Гогољ, Гончаров; Тургенев, Полонски, Мајков, Фет, Толстој. Својим производима Пушкин је означио путе, по којима је пошла сва остала руска литература. У њој нема тока, којег није јасно означио и забиљежио Пушкин.

Садашња руска литература дијели се још у своме почетку на два дијела. Прва са особитом дубином анализе износи мане рускога друштва, друга патриотска, вјерује у снагу и моћ Русије. То су дјеца једне исте мајке: дубоке љубави према отаџбини. Кантемир и Ломоносов, Фонвизин, и Державин — главни су представници тих литература прошлога вијека. У почетку овога вијека та два правца слијевају се у Пушкину. Писац „Бородина“ и „Клеветницима Русије“ у исто вријеме и писац је „Евгенија Оњегина“, и тешко нам је определијелити, или се ђенијалност и снага Пушкинова показала боље, кад уздиже моћ и славу Русије, или кад открива ране рускога друштва.

Иза Пушкина ни један више писац није заузео онога централнога положаја, као што га је заузео Пушкин. У њему су се два тока слила, па се иза њега опет раздијелила на много ријека, рјечица и поточића. Дубока вјера у моћ и силу Русије нашла је себи заступника; изучавање руске садашњости са свима манама нашло је исто себи знамените представнике. Нико није јасније, пуније и вјештије изразио своје славенофилске осјећаје, и нико није дубоко анализовао савремени руски живот као Пушкин. Дивни су они стихови, гдје он сам себе пита: „Је ли силна Русија? — Рат, куга, буне, напор спољашњих бура; све је то њу бјеснећи тресло, а она непобједива стоји...“

У другој пјесми пјесникова душа пати, јер око себе види простоту и дивљаштво. Види за пропасти људске створену госпоштину, која без осјећаја и закона, не обзирући се на сузе и јаук, присваја себи без икаква права земљодјелчев труд, вријеме и сопственост...

Па онда оне пророчанске ријечи: „Хоћу ли икада видјети по царевој заповјести ослобођен народ — сељака, хоће ли икада отаџбини синутити дивна зора слободе и просвјете?...“

Ако је Пушкин изучио прошлост Русије, па из тога учења изнио дубоку вјеру у њезину моћ и снагу, он је тако исто особито јасно видио њезине мане и са страсном их пажњом изучавао, па нам је оставио дивне слике унутарње празнине најобразованијих људи, као што је његов „Оњегин...“

Оњегин! Колико мисли и осјећаја садржи у себи то назвање за Руса! Та Оњегин — тај роман у стиховима — врело је цијеле савремене руске белетристике, владатељка наших мисли у особи Гогоља, Гончарова, Тургенева, Достојевскога, Толстоја. Пушкин је својим Оњегинем ударио темељ — камен оној згради, чијој се љепоти, човјечности, дубини анализе, висини моралности дивни сав цивилизовани свијет.

Достојевски говори о „великој скиталици“ Пушкину, као о пророчанској појави за руску народност. Руска душа у своме скитању тражи правду: правду друштвену, правду народну, правду општечовјечанску. И то се скитање са особитом снагом показало на Пушкину. „Даљину слободнога романа, ја сам тек као кроз мађијски кристал назирао“ каже Пушкин о своме „Оњегину.“ Али, Боже мој, како је он у ствари кроз „мађијски кристал“ своје фантазије јасно видио бесконачну даљину и ширину рускога романа. Као син прошлога вијека, он је прикупио најсјајније зраке Ломоносове, Державинове, Кантемирове појезије, и од тих зрака створио чаробно свјетлило.

Сви мотиви Гогољевих производа воде поријекло од Пушкина. Ко неће познати у Адујевима, Обломову, Рајскоме, дјецу Оњегина и Ленскога? Па Тургееви „Сувишни људи“, па кнез Нехљудов и Левин, садашњега, најфенијалнијега рускога писца Толстоја? Ни минуто нико неће посумњати, да између тих типова и Оњегина не постоји права веза!

Па Татјана? Је ли ико боље разумио руску жену — скромну руску жену, чија душа чезне за самопрегорјевањем и одважношћу? Узмите Лизу или Јелену Тургењевљеву, или Гончаровљеву Вјеру, па сами себе запитајте — у чему се састоји она морална љепота, она неодољива чар, која их опкољава? Зар није Татјана послужила, као углед тим типовима, зар се у њеној души не скрива тај неисцрпиви скуп доброте, који тако опчаравајући дјелује у особи Лизе, Јелене или Вјере?

Руска литература у другој половини овога вијека саставила је све најбоље снаге на друштвеноме роману. Гогољ, Гончаров, Тургењев, Достојевски, Толстој обрађивали су и обрађују ту врсту књижевности — а ко им је пут показао, ако није Пушкин, ко је разумио значај друштвенога романа, ако није он? Критичари често износе Пушкинов бајронизам. А може ли се јаче исмијати бајронов правац, него што је то учинио Пушкин у „Циганима“, а особито у „Оњегину“? Алеко, тај грозни критичар општега зла „само за се тражи слободу“, али као преставник опште правде и жудње за слободом не излази он, него стари циганин. Евгеније Оњегин тужи, невесео је, сјетан, не може да нађе правога посла, нити довољно умне хране, кида се и баца на све стране. Али није он главни јунак романа, него скромна, без захтјева Татјана, која се сва предаје осјећају дужности, и врши непримјетно, али право јунаштво.

Сјетимо се „Дубровскога.“ Шта је тај роман у ствари, него главно врело онога безкрајнога реда романа, прича, цртица,

у којима се напада на госпоштину, на порез, и т. д. Кажимо више: „Добровски“ је, осим форме, врело свију руских белетристичких производа, у којима се описује борба личности са општим условима, т. ј. постанак социјалнога романа.

Да руска појезија није имала Пушкина лишила би се свога најљепшега краса. Нећемо говорити о Пушкинову језику. Он до сада стоји тако високо, да се броји као узор снаге, љепоте, чистоте и вјештине. „У данима сумње, у данима тешких размишљања о судбама моје отаџбине, ти си ми једина моћ и ослонац, о велики, моћни, праведни и слободни руски језиче... Такав језик само је дан великоме народу“. Ово је рекао Тургењев. Па кад је руски језик служио као потпора знатнијим људима, кад су они из њега црпили вјеру у сјајну будућност и у силу Русије, кому онда имају да захвале, него Пушкину? Он није створио руски језик, него му је он улио дух тако, као нико други, и као нико он је дао Русима, да осјете његову силу и красоту.

Струне његове лире тако су различите, да незнаш, какву страну рускога живота и покрете човјечије душе оне не задиривају. Његова лирика није само достигла до савршенства по форми — савршенства до сада неприступачнога — него је обухватила сав руски живот, у свима појавама. Она нам је отворила руску душу, која се туђи од свега нејаснога, лажљивога, заплетенога, која чезне за друштвеном правдом. У њој звучи моћним акордима сазнање господарства. Пушкин је изучавао старину и предања из народних пјесама и прича, па из тога материјала створио дивне пјесничке производе. Сваки његов редак доказ нам је његове огромне начитаности, и опширна историјскога, филозофскога и литерарнога знања. Ко је познат са Пушкиновим производима, томе неће требати „Записи Смирнове“, па да се увјери, да човјека са ширим васпитањем није било у Русији. Његова је смрт најприје обратила на

руску литературу пажњу цивилизованог свијета.

Са таким ђенијалном памећу, и творачком снагом (не заборавимо, да је Пушкин онако грандиозну ствар, као „Полтаву“ довршио за нешто мање од мјесеца, да је од 15 година у велико пјевао, и док други уче, он је постао великим писцем, знала га је сва васпитана Русија,) и са таким изображењем, Пушкин је морао бити одличан оцјењивач туђих производа. Његове критичке примједбе и оцјене дају му лијепо мјесто међу критичарима. Он је на много ствари упутио најзнаменитијег рускога критичара Бјелинскога, и први разумио његов значај. Замишљајући издавање листа, Пушкин се свакако старао, да Бјелинскога привуче у своје сараднике.

Пушкин је радио на свима врстама књижевнога поља. Лирика, роман, историјска драма, сатира, критика — све је то нашло у Пушкину усреднога радника и ђенијалнога преставника. Нико као он није оцјенио позив једнога писца. Он у једној пјесми каже: „Ти си цар; живи сам. Иди слободно путем, куда те гуче разум, и омиљене мисли претварај у дивне плодове. Не тражи награде и не треба ти. Награда је у теби самоме, ти си свој судија! Ти ћеш најстрожије и најбоље сам себе оцјенити. Јеси ли задовољан својим трудом, вјештаче? — Јеси? Е па и не треба ти ништа боље. Нека те маса псује, нека пљује на олтар твојих светиња, ти си задовољан!“

Свеједно, што је спољашњи Пушкинов живот био врло тежак, он је књижевност

уздизао више свега, љубио је више свега, и никада није изневјерио прави пишчев позив.

Па кад је Пушкин изнио све, што је било љепше у прошлости вијеку кад је тако разумио руску прошлост и душу, кад је његов рад био тако свестран, да му је један ученик пјевао:

За Русију је, као и Русија,
Он грандиозан и велик,

кад је он отац садање руске литературе, кад је он моћно дрво, из кога су изникле толике силне гране, онда зар није право оцијенио Гогољ, Тургенев и Достојевски значај Пушкинов? Он је — пјесник и ништа више; он се примакао самоме средишту рускога живота; значај му је пророчански. Јест, он је — пјесник, он је писац у потпуном смислу те ријечи, нико није разумио Русију као он, како је само у својим дивним производима извео њезине најтајније мисли; ни један писац није имао онакога пророчанскога значаја, јер је свој новијој руској литератури дао пут. Пушкин добија значај националнога пјесника.

Треба стати на земљиште историјскога живота рускога народа, разумјети његове тежње, па тек онда оцјенити Пушкина, и заволити његову музу као рођену, без које се дисати и живити не може. Ако „у данима тешких размишљања о отаџбини служи као ослонац руски језик“ такав исти ослонац и Пушкинов је стих, велики, моћни, праведни и слободни! Руски је језик дат великоме народу, али само велики народ могао је дати Пушкина!

Мостар

Вукосава Иванишевићева

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Observations recueillies a la maison des enfants malades (chemin gourgas). Contribution a l'etude de la Bronchopneumonie consécutive aux enterites aux enterites infantiles. Thèse inaugurale présentée à la faculté de médecine de Genève pour obtenir le grade de docteur en Médecine par Stéphane

Goutovitch. Genève. Imprimerie F. Taponnier (Rue de Carouge 19) 1899.

Зора није медицински лист, нити је приказивач књиге под горњим натписом лекар; али што са овим стручним дјелом ми упознајемо српске читаоце узрок је то, што је књигу написао Србин, а што

баш упознајемо посебно *Зорине* читаоце, том је посебан разлог: што је писац те књиге Херцеговац. Г. D-г. Ст. Гуговић је Гачанин који је предходне студије, ниже заводе средње школе учио у Биограду, а више разреде у Женеву, гдје је — борећи се са најтежим материјалним приликама — довршио школовање у универзитету Женевском (гдје је постао и доктором цјелокупне медицине). Његова је горња расправа као што се види, дисертација за докторско достојанство, но ствар потпуно стручна, ради чега сваку оцјену остављамо онима од његове струке. Констатујемо само да је за сваког образованог читаоца, познаваоца француског језика, ова расправа веома интересна. Ево чиме се наш поштовани земљак бави у њој.

Ријеч је ту о једној обичној болести — запаљењу плућа новорођене дјеце, проузрокованом инфекцијом бацила који су узрок проливу. Познато је, да се ти бацили, микроби, налазе у цијелом организму човјека: устима, стомаку, цријевима и т. д. Они могу постати патожениски, те изазивљу и творе поменути болест, којом се бави ова књига.

Г. D-г. Гуговић тражио је узрок проливу код дјеце, те је дошао до закључка да је начин *храњења* главни узрок тој страшној болести која затире $\frac{1}{3}$ дјеце ($\frac{2}{3}$ од свих других болести а $\frac{1}{3}$ од ове). Он овдје дијели најприје дјечје матере на три класе: прва и највећа је она *великоварошка сиротиња*: куварице, фабричке раднице, гувернанте и т. д. Оне сироте своју дјецу обично не могу да исхране добром храном. Њих за то обично хране компиром и брашном а ријетко кал млијеком. Друга класа су *дјевојке са својом (ванбрачном) дјецом*. Француска је у бризи за множење свог народа одредила свакој *дјевојци* са таким дјететом 15 динара мјесечне потпоре за издржавање дјетета. (Једна тужна истина!) Она том потпором одржаје своје дијете у туђој кући да се храни макар и онаком храном коју поменуемо. Трећа класа матера то су *болесне мајке*. Стара је љечничка препорука да се болесне дјевојке не треба да удају; ако се удају, не треба да имају дјеце, а ако имају дјеце не треба да их оне хране својим млијеком, јер од њега умиру 90% невине дјечице. Свакако она *друга врста матера* (дјевојке с дјецом) највише затиру свој пород тиме што неће да га хране својим прсима да

тобож сачувају љепоту. На 23. стр. доказује писац да на 546 дјеце, која су умрла у неко вријеме од пролива, само је њих 63 било која су храњена материнским млијеком. Друга су храњена вјештачким хранама из апотека и фабрика или на апотекарске боце са млијеком крављим који је тако често пун отровних микроба. Вјештачка така храна не могући се сварити у стомаку и цријевима новорођенчади, она се укисели и поквари, ту се направи трулеж гдје се обични бацили претворе тад у такозв. патолошке. Ови бацили луче отров који проузрокује запаљење цријева, (такозв. *антерит*), а ова луче огромну течност (пролив). Тај пролив је узрок те дијете тад грдно омршави, а дјетиње тијело достигне температуру од 40°. Ту наступа и кисјело и жучно бљување код дјеце и та тако колерична дјеца обично поврате сву храну. Ако се болест не спријечи, она постаје бјешња: цријева добију виши степен запаљења, те се направе улцери из којих тече крв (такозв. хематемеза). Тај отров пређе у Велику Циркулацију крви, он доспијева у све друге органе унутарње, носећи собом бацилне колоније, ушљед чега наступа обично запаљење дјечјих плућа и бронхија.

D-г. Гуговић је опажања вршио над двадесетеро болесне дјеце, биљежећи редовно њихово свакидање стање. Сва су била храњена вјештачком храном. Имали су најприје пролив а за тим запаљење плућа и бронхија. Од то 20 дјеце 14 их је умрло. Он је међутим правио експерименте са тим отровним микробима уштрцавајући их у друге животиње мачке, зечеве и т. д., које су од тих микроба цркавале — Ова књига и јесу, у главном, свакидање биљешке тог експериментирања. Конклузија је ово: 1. Пролив код дјеце ма какве природе био производи компликације, т. ј. отрује друге органе, мозак, кичмену мождину, органа за дисање, плућа и бронхије. 2. Та компликација врши се помоћу патогенских бацила која долазе из цријева помоћу лимфатичне и крвне циркулације (крвотока). Бацили су разни. Најопаснији се зову стафилококуси, стрепитококуси, колибасил и т. д. 3. Ти исти микроби налазе се у млијеку крава, у ваздуху и свим поквареним јелима. Њих јаки стомаци могу још да пониште помоћу свог гастричног сока и хлорне киселине, али које дјеца немају. Они им зато и отрују цио органи-

зам, тако да је оздрављење немогуће, што се, на жалост и догађа тако често. — Препоручује с тога да се ни најобичнији пролив код дјеце не занемарује, него да му се тражи лијека, док су још пријева само мало повријеђена. Најбољи је тад лијек материнo млијеко или млијеко дојкиње, без којих и јест на свијету та страшна морија, којој још доприносе много мрачни и влажни станoви дјечји, који нарочито за прве двије године дјечје начине у свијету толико недужних грoва.

У земљама, гдје је цивилизација већа, број је дјеце мањи. Статистичар Бодио ових дана је изнио интересантне податке

о порођају у већини европских држава, у којима многе матере неће да имају дјеце, неке само двоје-троје или једно и т. д. У обилатости порођаја још само часну улогу играју Русија, Маџарска и одмах на трећем мјесту Србија.

У нашој отаџбини, гдје тај отров културе није заразио морални живот народа, потребна је данас само нега дјеце. — Сваку опширнију оцјену ове књиге остављамо стручњацима; констатујемо и опет само да ће српским родитељима, који знају француски, ове научне биљешке нашег поштованог и драгог земљака г. Д-г. Ст. Гутовића дати много здраве поуке.

Женева

Н. П.

Књижевност

СЛОВЕНСКА

Српска

Бранково Коло доноси у свом 19 броју један предлог Др. Драгише Станојевића како да Српска Књижевна Задруга изда до године његов пријевод Дантеове *Божанствене комедије* и Тасова *Ослобођена Јерусалима*. Да ли ће овај предлог моћи се остварити ми не знамо, али да би ове радове огромног труда и истрајности ваљало спасти од заборава у рукопису, нема спора. У осталом ми ћемо се на овај предлог одазвати у једном уводном чланку наше *Зоре*.

До сада су изишла 2 броја **Позоришног Гласника** са разноврсном садржином. Лист би одговарао свом задатку, ал би ваљао да се чува пјесама, као што је *Братски позив* од М. А. Јовановића. „Музо, теби је суђено да добијеш још један удар у ребра!“ — Штампана и артија су дошле.

У Комисији. Драгомир Брзак познат читаоцима „Бранкова Кола“ са својих специјалитета у Комисији, издаје сад ове дражесне приче у засебним свескама. Новац с поруџбином ваља слати: Новој Трговачкој штампарији у Биограду. Ових ће свезака изићи 8 а цијена је свакој 25 новчића. Слест ових прича угодна је лектира, ми их топло препоручујемо.

Са Влате на Нишаву. Др. Александар Љ Митровић издаје други днo своје књиге *Са Влате*

на Нишаву. Садржај овом другом дијелу биће: *До српске Атине, У Новом Саду, У китњастом Сријему, Кућа ратова, Нова српска Атина, Српски гробови, Стари и нови пријатељи, У Цар-Лазаревој пријестоници, На Нишави, Повратак и Додатак*. Књига ће изијети 12 штампаних табака а цијена ће јој бити 70 новчића. — Име Др. Алекс. Љ. Митровића довољно је да препоручи саму књигу.

Кратке белешке из вођарства. Под тим насловом изишле су три свеске из задужбине Петра Коњевића што их издаје Матица Српска. Цијена је свакој свесци 10 новчића. Писац је Ђ. Михајловић. — Оваке књиге имају и смисла и мјеста у збирци књига за народ. Кад се сјетим оних неприкладних расправа и „радова“ што су се све у овим књигама прогурале уз добре хонораре и „аутора“ и њихових оцјењивача, увијек ми пада на ум један српски књижевник, који ми је послао између осталих и ово шаљиво књижевно питање:

„Да ли је потребно за Матичину библиотеку за народ да се преведе: *Митридат и ратови му са Римљанима?*“

Коле да се пријевод повјери?“

На доколици зове се прва свеска Тасиних биљешака са овим садржајем: *Страшни бројеви, Самоубијство, Стрелање злочинца, Неједнако суђење, Спровођање осуђеника, Употреба оружја, Наши свештеници*. Цијена 50 пара дин. Ми искрено препоручујемо ове занимљиве саставке. Књигу очекујемо!

Књига о љубави. Име *Милорада Митровића* познато је читалачкој публици из pjesама најбољих наших књижевних листова. Сада му се отштампава збирка балада и романа са горњим насловом. Ми топло препоручујемо ове стихове задахнуте истинским pjesничким духом симпатичног младог pjesника. Издање ће бити врло елегантно.

Ивкова Слава. Ову чувену приповијетку *Стевана Сремца* откупила је Српска Књижевна Задруга и штампаће је у овогодишњем колу. Овакав избор заиста служи на част Задрузи а на радост њених чланова.

Радоје М. Домановић штампао је другу свеску својих приповиједака. У овој су свесци ове приче: *Објава, Рођен-дан, Не разумем, Промашена Срећа, Слика са улице, А хлеба?, Укидање страсти, Баба Стана, Снови и јава и Замена*. Пријатан манир овог младог приповједача и ведар хумор његов учинио је Домановића омиљеном личношћу новије књижевне генерације. Књигу још нисмо примили. Чим је добијемо проговоримо и о првој и о другој опширније. Сада је најтоплије препоручујемо.

Плитвичка језера и њихова околина, написао К. Д. М. Са 66 слика и 2 карте. Наградила Матица Српска. У Загребу штампано у Српској Штампарии 1899. Ова врло лијена књига посвећена је Змају и његовој педесетгодишњици, и осим опширне историјске, географске и етнографске особине самог дјела, само издање је врло укусно и служи за украс оваке књижице. Цијена 3 круне.

Глас из Васељене, или *у царству вјечности*. Спиритистички спис, написао Стеван Николић-Кућетина. Биоград, штампарија Светозара Николића. Цијена 2 круне. „О, ти поколење: које нас слиједиш“, — што каже Бранислав Нушић у својим „Листићима“ — „ти ћеш нам опростити, ми нисмо сви криви, што се у наше вријеме јављају дјела Стевана Николића-Кућетине!“

Српским приповједачима. Мирослав Спајић из Митровице по трећи пут расписује награду од 20 дуката за приповјетку из трговачког живота, пошто до сада ниједна није одговорила ни захтјеву књижевне критике ни тенденцији расписаног стјечаја. Причу ваља послати под псевдонимом до 13/25 маја 1900 године на уредништво „Србобрана“.

Забавник Српске Књижевне Задруге свеска 8. 1. „Богородичина Црква“ од В. Ига, у преводу Д. Л. Ђокића; 2. „Давид Коперфилд“ од Ч. Дикенса, у преводу Д. М. Јанковића; и 3. „Стратоника“ од Ј. Зејера, у преводу С. Н. Томића. Како је у овој свесци завршен роман „Богородичина Црква“ у Паризу, разашли су се уз њу бесплатно и тврде корице за добротворе, осниваче и повјеренике.

Границе судске власти зове се прештампана књига из „Бранича“ од Живојина М. Перића проф. Велике Школе у Биограду. Дјело је врло стручњачки написано. Цијена му је 2 динара.

Миленко Марковић издао је за дјецу књигу: **Ластавчић** а Јован Миодраговић: **Загоркињу**. Обје ствари добро су дошле нашој дјечијој литератури.

Изишла је друга свеска **Васкресенија** грофа Л. Н. Толстога у пријеводу Јована Максимовића.

Из „Голуба“ је прештампана позоришна игра **У лажи је плитко дно** од Михајла Милановића. Цијена 10 новчића.

У Нишу је почео излазити службени црквено-књижевни лист **Глас** двапут мјесечно. Цијена му је 10 динара.

Из „Бранича“ је отштампано:

О дводомном систему од Слободана Јовановића. Ова расправа нашега врснога сарадника заслужује озбиљну пажњу.

Јован Ђуричић Биограц из Руме са још неколицином Срба позива на упис акција: **Дионичарског друштва за издавање српских књига и новина**. Дионица вриједи 10 круна.

У Сријемским Карловцима почео је излазити нов лист: **Србин Занатлија** под уредништвом Јована Л. Богдановића. Излази сваке суботе а цијена му је 3 форинта.

К. Т. А., учитељ, написао је причу: **Ко ће као Бог?** из рабацког живота. Цијена 0-40 дин. — Заиста: Ко ће као Бог!

Др. Ник. Ј. Петровић написао је књигу **Дечја Болница** са писмима † Јована В. Петровића, свршеног медикара.

Горштак или планински дух у Индији по А. Ортелебу написао Душан Ђурић. Издање Јована Радака у Вел. Кикинди. Цијена 25 новчића.

Изишло је друго издање **Montenegrina** од Илариона Руварца пошто је прво било штампано само у 200 примјерака. Цијена 1 форинта.

Отштампана је из Гласа Срп. Краљ. Академије историјска расправа: **Покрет Срба у околини Класа 1603 године**, написао Јован Н. Томић.

Послије 21. године изишао је први **Шематизам српске православне епархије Вршачке**, за 1898 годину, под уредништвом Димитрија Јанковића.

На приједлог Милутина Јакшића о новом начину издавања Матичиних књига *Летописа* и *Књига за народ* ријешено је да се приједлог одштампа и разда члановима Књижевног Одјела да у тој ствари искажу своје мишљење. Једва једном!

Прошлог мјесеца даван је на биоградској позорници нов комад у једном чину од Драгомира Брзака: **Олуја**. Биоградска „Звезда“ вели у својој критици: „Изгледа да је ни сам писац није у много шта рачунао, јер није ни дошао на представу.“

Изишла је књига: **„Одношаји између Србије и Бугарске од XII—XV вијека“**. Цијена јој је 1 динар.

Изишла је из штампе приповијетка за поуку **Лутајуће душе** од Велислава Јањића, економа. Цијена 80 пара дин. — Хм!

Примљена је за **Летонис** студија др. *Љубомира Недића* „Љ. П. Ненадовић“, која чини први дио пишчевих: „Критичких студија о новијим српским писцима.“ Ове студије са нестрпљењем очекујемо.

У изврском пријеводу Милована Ђ. Глишића изишла је књига: **Виђеш раденица** од Л. Ш. Демезона. Ова корисна књига, намијењена дјевојчицама, може се добити за 1-20 дин. — Ми је нијесмо примили.

У овогодишњем колу Српске Књижевне Задруге изићи ће друга свеска приповједака *Јанка Веселиновића*.

Женске груди, њихова лепота и нега, написао Гр. Ј. Ф. Албрехт, практични лекар, превео с немачког М. Олегвије. Београд, издање Савића и компаније. Цијена 1 круна. — Ова је књига намијењена мајкама, и упућује их како да очувају здравље и украс свој и своје женске дјеце.

Књижара Ст. Х. Поповића у Крагујевцу издала је причу Ј. Х. Видојевића: **Брак после смрти**. Приповетка из српског живота. — Дакле у Срба се жени свијет и после смрти!

Буњевци и Шоци у Бачкој, Лици и Барањи. Ова расправа нашег сарадника *Ивана Иванића* награђена са 50⁹ дин. од „Матице Српске“, изаћиће у засебној књизи, оштампана из београдског *Трговинског Гласника*, гдје је она излазила и сад излази. У овој књизи расправља писац о историји, етнографији, култури, привреди, друштвеном стању, обичајима и егничким особинама наше католичке браће Буњеваца у Бачкој и Лици, потомака иселеника са Буне ријеке у Херцеговини и браће нам Шокаца у Бачкој и Барањи. Књига је украшена са до 30 лијепих слика и стаје 1½ динар. Излази у штампарији Д. Димитријевића у Биограду а поруцбине се шаљу Дворској Књижарници Мите Стајића у Биограду.

Примили смо на приказ: **Српске народне приповетке** скупио † Атанасије Николић. На свет издани његови унуци. Београд, издање Савића и Компаније 1899. Цијена 2 круне. Напомињемо да су многе приче ове до сада биле штампане.

Никола Јовановић и Драг. Лапчевић издају, „низ дечијих поука.“ Прва књига има наслов: **Сељаче**. У овој збирци скупиљено је до 20 чланчића.

Влад. Т. Спасојевић превео је са 26 издања француског од познате списатељске Е. Дини: **Корисне поуке за децу**. Ово је врло лијепа књига са 92 илустрације а цијена јој је 1-20 дин.

У деветој свесци **Забавника** Српске Књижевне Задруге почеће излазити чувени роман **Војна и мир** од Лава Толстога, у пријеводу покојног Окице Глушчевића и Милована Глишића.

У 739 параграфа изишла је књига **Моралне и грађанске поуке** од Стеве Чутурила.

Глацијалне и морфолошке студије, о планинама Босне, Херцеговине и Црне Горе, зове се књига уваженога српскога научењака Др. Ј. Цвијића, која је недавно оштампана из *Гласа Српске Краљ. Академије*.

— С Т Р А Н А —

Шведска

Међу шведским романсијерима, који су се јако истакли и имају данас великог успеха, двојица су, чија ћемо најновија дјела овдје да поменемо. Један је *Густав Гајерстем*, чије је најновије дјело оригиналан роман *Комедија брака*. Овога писца окарактерисали су критичари у његовој домовини још одмах у почетку, као књижевника који с нарочитом љубављу описује особењаке. У овом роману је особењак главно лице, Боб, човјек својих мисли. Боб је озбиљан, о-сјетљив, њжан; али он не изгледа такав друштву, јер он крије своју душу и своју природу, а не крије је што хоће сам такво претварање већ што је тако створен и што друкчије не може. Он свом душом воли своју жену, која га, такође, воли. Али Боб дозна, да је један његов другар и пријатељ волио жену његову дјевојком и да је хтио узети, али га је Боб својом просидбом претекао. Њезну душу Бобову то сазнање тако дирне и растужи, да то саопшти и својој жени, коју понашањем и ријечима готово нагна на симпатије према његовом другу а сад и кућњем пријатељу. И жена, послје извјесног времена, згријеша. Чим је учинила гријех, Боб у њој види преступницу и почне је мрзити. Она њега тако исто, јер је он у гријех отјерао. Они се разведу и дијете што су га имали, остане код њега. Кућњи пријатељ ожени се њоме, али пошто његова љубав није била интензивна већ више похота, то њихов брак бива убрзо несрећан и они се раставе. Бобу умре дијете и остане сам. Како је тешко патео! Ваља прочитати онај дио књиге, гдје писац описује како Боб покушава да њезношћу према дјетету заборави жену, и како не успијева у томе. Заједнички нови брак постаје права и неопходна нужда за њих обоје, а свако од њих зна да је једно без другог несрећно, и они се поново узимају. Овај нови брак, који је као психолошка потреба лак за разумијевање, бива нејасан или недовољно оправдан због спољњих срестава, које је Гајерстем употријебио. Као да га је ту издала његова доиста фина умјетност, те тај нови брак не изгледа и реално могућан.

Најновије дјело другог шведског писца *Пер Халстрема*, зове се *Прољеће*, у коме је он нацртао љубав као човјеково прољеће. Као и сва дјела овога писца, и ово се одликује, ма како да је проблем његов дубоко схваћен, највећма оном чари која об-вија његове пјесничке представе. Тема овог његовог романа то је: љубав је вјечита, велика, бескрајна моћ, која се невјерницима свети на начин трагикомичан, а јавља се са свом дубоком трагиком човјечјег живота у души једног умјетника, која идеалу тежи. Подсмјевач се заљуби у једну женску, љубави са свим недостојну, и он са свим заборави свако човјечије достојанство. Кад му та жена окрене леђа, он се помете и поремети, и од пређашњег сибарита постаје нов човјек, који проводи живот с књигама. Друкчије бива са сликаром Хербертом. Он је пројет-ња сањалица и његов највиши циљ то је сликати буђење прољећа у својој постојбини а у томе про-љећу, које се развија као цвијет сликати једну дје-војку, њезну, лијепу, сањалицу, чија се природа, такође, буди. Он је једном видио такву дјевојку, па је изгубио из вида. Доцније се, ипак, са њом позна. Изванредна душа с талентом за најдубље и најфиније схватање. Херберт задобије њене симпатије, и чак је приволи да с њим, у прољеће, иде на село, гдје ће он сликати њу и природу, и гдје ће она стано-вати у једној доброј кући. Ту се у њој пробуди

према њему велика и силна љубав. Али он је још само умјетник, он њу једва види и у њој гледа само слику свог прољетњег сна. Али онога дана кад њена слика би готова, и он поче снимати природу као декорацију, он у њој видје жену, и они почеше уживати љубав. Он је узима за жену, која му даје све, али он и поред свега тога, остаје још непрестано више умјетник него човјек, Тек кад му роди дијете и умре, он види шта му је она била. Она му је била прољеће, за којим је жудио дуго и топло, које је позно дошло, и које он ни при измаку није примјетио. Па ни слика није од њега, и слика је само она. Он је од ње снимио само оно што очи, које не разумију, могу видети. Па ипак, он није желио да му је она за навјек била непозната, већ што сам није био друкчији. Његово дјело било је само крпеж, јер му је оскудјевала велика, предана љубав. *н. н.*

Умјетност

Змајевка, марш у славу петесетогодишњице књижевног рада Змај Јована Јовановића, за гласовир у двије руке компоновао *Исидор Бајић* правник и коровођа српског трговачког занатлијског пјевачког друштва „Слоге“ у Будимпешти. Цијена 50 новчића. Насловне корице израђене су врло укусно са ликом Змаја Јована Јовановића.

Онамо Онамо од Николе I. књаза Црне Горе, за гласовир написао Др. Јован Пачу, Загреб, Српска Штампарија. Цијена 2 круне. И овдје је насловни лист окићен ликом Кнеза и лијепом декорацијом цвијећа.

Паја Јовановић српски умјетник однио је ове године „Рајселову“ награду од 1600 фор. својом сликом „*Furor Teutonicus*“ коју ће српска публика моћи набавити репродуковану у фотографији Милана Јовановића. Овом наградом постао је Паја Јовановић озбиљан кандидат за професора Академије Умјетности у Бечу.

Разно

Књижевни одбор Матице Српске умолно је *дра Лазу Костића* да говори о прослави Змаја Јована Јовановића, што ће се одржати у Новом Саду 24 новембра, на дан пјесникова рођења. Др. Лаза Костић се одазвао овом позиву.

САДРЖАЈ: Од *Semper-a*: *Српска библиографија*. — **Одговори на питања нашег уредништва српским књижевницима:** *Одговара* Марко Цар. — **Пјесме:** *Са шућег парнаса* — Пушкин: *Жела*, превео Змај Јован Јовановић. — Тютчев: *Пролетна олуја*, превео Д. Ј. Димитријевић. — К. Величков: *Златне сунце*, превео С. Д. Мијалковић. — Детлев фон Лилјенкрон: *Сирт у њиви*, превео М. П. — Роберт Хамерлин: *Тренути*, превео С. Д. Мијалковић. — По Толстоју: *Легенда о мртвој и ну*, превео Ћ. Никола Богосављевић. — Ленау: *Златна ноћ*, превео Бежа С. Николајевић. — По Лудвигу Јакобовском: *Кад те љубим?* превео Алекса Шантић. — Лудвик Бович: *У шуми*, превео С. Д. Мијалковић. — **Приповијетке:** Таса Миленковић: *На гондолу*. — Борђе Миловановић: *Змај*. — Габријела Прајзова: *Мати*, превела Даринка Калићева. — **Чланци:** *Olga Wohlbrück: Александар Пушкин*, превео М. П. — Е. В. Шјетухов: *О одношајима Императора Николаја I. и А. С. Пушкина*, с руског Вукосава Иванишевићева. — Р. И. Сементковски: *Значај Пушкинов*, превела Вукосава Иванишевићева. — **Оцјене и прикази:** *Stephane Goutovitch: Contribution a l'etude de la Bronchopneumonie consecutive aux enterites aux erterites infantiles*, приказује Н. Н. — **Кроника.**

Преплату Зоре прижа њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахер и Кисића у Мостару, Дворска Књижарница Мите Стајића у Београду и сви њени повјереници. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 40 новчића. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од петит-редака у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 6 новч., за три оглашавања по 4 новч., а за више од три пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. билеговине.

Др. Стеван Бугарски изабран је за дописног члана Мађарске Научне Академије у Будимпешти. Др. Стеван Бугарски, јавни ванредни професор Ветеринарске Академије у Будимпешти стекао је својим радовима гласа као ванредан научњак књије.

Жарко Савић оперски пјевач Крајбуршке опере ангажован је од идуће године на опери у Будимпешти. Честитамо!

На другој ванредној главној скупштини Српске Академске Задруге у Бечу, држаној 16 јунија 1893 изабрана је нова управа са *М. Сарделићем*, медецинаром на челу, као председником.

Унапријеђен. Наш сарадник *Иван Иванић*, досадашњи секретар Краљ. Српског Консулата у Приштини на Косову, унапријеђен је за Краљ. Вице-консула у Битољу у Македонији.

Са тужним срцем приступамо, да у читуљу искрених пријатеља и сарадника *Зоре* упишемо још једно име, драго име

ДР. ЛАЗЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА

окр. љекара смедеревског

који је, прије кратког времена, испустио своју племениту душу. Наша је туга тим већа, што није умро природном смрћу, него се, при купању, утопио. Овај млади, а ваљани књижевник, написао је већ неколико књига, које су увијек симпатично примане како од читалачке публике, тако и од критике. Ми спомињемо само „Писма из народа“ и „Како наш народ живи“, као његове најбоље ствари. У *Зори* је написао чланак *Туга за завичајем*. Бог да му душу прости!